

Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből.

I. K. I. Tólfy: Solon adótörvényéről. 20 f. — II. Tólfy: Adalékok az törvénykönyvből. 20 f. — III. Tárkanyi: A legnagyobb magyar Szentírásról. 40 f. — IV. Szász K.: A Nibelungének keletkereséséről és gyanitható szerejéről. 2 f. — V. Toldy F.: Tudománybeli hátramaradásunk okai, s ezek tekintetéből Akadémia feladása. 20 f. — VI. Varnagy: A keleti török nyelvéről. 20 f. — VII. Imre Geleji Katona István föieg mint nyelvész. 60 f. — VIII. Bartalus: A magyar húzak szertartásos énekei a XVI. és XVII. században. Hangjegyekkel. 1 K. 20 f. — IX. Toldy: Adalékok a régi magyar irodalom történetéhez. 1 K. 20 f. — Brássai: A magyar kövített mondat. 40 f. — XI. Bartalus I.: A felső kolostoroknak Magyarországot illető kézirati- és nyomtatványairól. 40 f. (1872). — II. K. I. Mátrey G.: A Konstantinápolyból legutóbban érkezett négy Corvináról. 20 f. — II. Szász K.: A tragikai fellögésről. 40 f. — III. Ioannoucios: Az a magyar szóalkotás kódéshöz. 40 f. — IV. Finlay: Adalékok a magyar értelmi szók ortalmegséchéhez. 40 f. — V. Tólfy: Solomos Dénes költésményei hétszigeti görög népnyelvén. 40 f. — VI. Zichy A.: Q. Horatius satírai. 40 f. — VII. Toldy: Ujabb adalékok a régi magyar irodalom történetéhez. 80 f. — Gr. Kuun G.: A sémi magánhangszökről és megjelölésről módjainról. 40 f. — Szilády: Magyar szófejezetek. 20 f. — X. Szendrey S.: A latin nyelv és a tutsai. 60 f. — XI. Szilády Áron: A deuterikus. 40 f. — XII. Szorenyi J.: E beszéd Árvay Gergely felett. 20 f. (1869—1872). — III. K. I. Brássai: Commentarius, Tarlózatok Horatius satíráinak magyarázói után. 80 f. — II. K. Apáczai Cséhi János Baresai Ákos fejedelemhez benyújtott terve a műházban felállítandó első tudományos egyetem ügyében. 20 f. — III. Szabó Emlekbeszéd Bitnitz Lajos felett. 20 f. — IV. Vadnai: Az első magyar tűzregény. 40 f. — V. Finnyi: Emlékbeszéd Engel József felett. 20 f. — VI. Barna: A finn kölcszettről, tekintettel a magyar ösköltézetre. 80 f. — VII. Riedl: Emlekbeszéd Schlescher Agost, külön I. tag felett. 20 f. — VIII. Dr. Goldscheider: A nemzetiségi kérdés az araboknál. 60 f. — IX. Riedl Sz.: Emlekbeszéd Gr. Jakab felett. 20 f. — X. Gr. Kuun G.: Adalékok Krim történetéhez. 40 f. — Riedl Sz.: Van-e elfogadható alapja az ik- és igék külön ragozásának. 40 f. (1872). — IV. K. I. Brássai: Paraleipomena kai diorthomema. A mit nem mondunk rosszul mondával a commentatorok Virgilius Aeneise II.ik könyveről különösen tettek a magyarról. 80 f. — II. Bölmuth G.: Jelentése Oroszország- és Ázsiai utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. 40 f. — III. Bartal A.: A classica legiának és az összehasonlító arja nyelvtudománynak irányelése hazánkban. 80 f. — IV. Barna F.: A határozott és határozatlan mondatról. 40 f. — V. Dr. Goldscheider: A nemzetiségi kérdés az araboknál. 60 f. — VI. Hunfalvy P.: Jelenítések orientalistáknak Londonban tartott nemzetközi gyűléseről. — II. Budenz: A németországi filológók és tanfolyamok 1874-ben Innsbruckban tartott gyűlése. 30 f. — VII. Fogarasi J.: Az új szókról. 30 f. — VIII. Toldy F.: Az új nyelvorthologia. 30 f. — IX. Barna F.: Az ikés igékről. 30 f. — X. Szarcas: A nyelvújításról. 30 f. (1873—1874). — V. K. I. Barna F.: Nyelvészkezdő hajlani magyar népül. 50 f. — II. Brássai S.: A neo- és paleológia ügyében. 60 f. — III. Barna F.: A hangsúlyról a magyar nyelvben. 60 f. — IV. Ballagi M.: Bréma a nyelvújításról. 30 f. — V. Szász K.: Emlékbeszéd Kriza János I. t. felett. 50 f. — VI. Bartalus I.: Művészet és nemzetisége. 40 f. — VII. Tólfy I.: Aeschylus 60 f. — VIII. Barna F.: A miniatűr névmás librás használata. 20 f. — IX. Imre Névtörzsnél tanulások a nyelvújításra nézve. 1 K. 20 f. — X. Arany Bórezsy Károly emlékezete. (1873—1874). — VI. K. I. Magy A.: A lágy asztal kiejtéséről a zeneiben. 20 f. — II. Bölmuth G.: A mandusuk szertartásos 130 f. — III. Dr. Barna I.: A rómaiak satírájáról és satírásról. 40 f. — Dr. Goldscheider I.: A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődése történetében. — IV. Szilágyi I. n. Vassary K. m. — V. Szász K.: Emlékbeszéd József István I. t. felett. 20 f. — VI. Adalékok a műt. Akadémia megalapítására török tóthez. — VI. Szilágyi I. n. Vassary K. m. — Reeves L. I. K. 20 f. — VII. Bartalus I.: Mátrey Gábor I. t. felett. 20 f. — VIII. Barna: A mordva nyelveni viszontagságai. 40 f. — IX. Tólfy: Eratos. 40 f. — X. Ioannoucios: Az igákrol. 80 f. (1876). — VII. K. I. Barna F.: Egy szavazat a nyelvújításról. 1 K. — II. Budenz J.: Podhorszky Lajos magyar-szai nyelvhasonlítása. 20 f. — III. Zichy A.: Lessing. 40 f. — IV. Barna F.: Kapcsolat a magyar és az

A CILICIAI OPPIANUS HALIEUTIKÁJÁNAK KÉZIRATI HAGYOMÁNYA.

I. (BEVEZETŐ) RÉSZ.

SZÉKFOGLALÓ.

VÁRI REZSÖ

L. TAGIÓL.

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1908.

A ciliciai Oppianus Halieutikájának kézirati hagyománya.

(Felolvastatott a M. T. Akadémiának 1907. évi március 4-ikén tartott ülésben.)

MAGY AKADEMIA
KÖNYVTARA

FRANKLIN TÁRCSA VITTEMASS.

Kötelességem lett volna, tek. Akadémia, székfoglalómat abból a tárgykörből választani, melynek többé-kevésbé sikeres feldolgozásáért méltatott engem jóindulatilag levelező tagságra első magyar tudományos intézetünk. Értem a byzantiumi hadügyi iratok körét. Hiszen itt még oly sok tennivaló vár a kutató philologusra, hogy annak, ki huzamosabb ideig és behatóbben mélyed el ezekbe a tanulmányokba, problémák félvetésére és megoldására nem egy író kinálkozik. Mégis, hogy az egyoldalúság vágának típlálékot ne adjak, legyen szabad tanulmányaimnak más körével is megismertetnem a m. t. Akadémiát, vizsgálódásokkal, melyekből itt-ott mutatványokat már közölttem ugyan, de melyek azok terjedelméről és minéműségéről nem világosítottak fel kellüképen. Mi lehet mármost felemelőbb reám nézve, mint az az igyekezet, oly értekezéssel lépni a m. t. Akadémia szigorú fóruma elő, melyben számot adhatok új anyag gyűjtéséről és ez anyagnak háboritatlan feldolgozása szerény kísérleteiről. Ez az igyekezet jelképezi mély hálámat és köszönetemet is. Ha pedig a várakozásnak nem tudok úgy megfelelni, mint az erős szándékomb volt, tulajdonítsa a tek. Akadémia azon egyéni gyarlıságomnak, hogy saját csekély tehetségemet a kiváatos mérséklettel régebben valamikor még nem tudtam kellő összhangzatba hozni.

I. A költő és munkája.

A görög irodalom történetiről¹⁾ különbözetet tesznek a ciliáciai Oppianus között, kitől egy öt énekből álló Ἀλιευτικά című költemény maradt ránk, s egy a syriai Apameából²⁾ származó Pseudo-Oppianus³⁾ közt, kitől egy a Ἀλιευτικά-nál későbbi s ezt nyilván utánzó⁴⁾ Κονγρητικά ez. költemény maradt (4 énekben)

¹⁾ L. CHRIST Geschicht der griechischen Literatur bis auf die Zeit Justinians, 4. Aufl. (München 1905) 652—653. I. BRENNHARDT Grundriss der griech. Litteratur, 3-te Bearb. II. Teil, 2. Abth. (Halle 1872) 749—753. I. WILAMOWITZ a tőle, KRUMBACHER stb.-től megírt Die griechische und lateinische Literatur und Sprache (2.-te Aufl. Berlin-Lipse 1907) 182, l-ján.

²⁾ Bár ez nem egészen kétségtelen, A Κονγρητικά II. éneke 127. és 156. s k. sorából csak annyit lehet következtetni, hogy syriai eredetű volt s az Ὁρόντης folyó mellett fekvő valamelyik városnak polgára. SCHNEIDER nagyobbik kiadása 356. s k. lapján Στρατίου XVI. könyve 1091. l-jával való összevetés után Ἀπάμεα-ra gondol.

³⁾ A költemény a kéziratokban Ὄππιανός neve alatt maradt ránk, de hogy más szerzőtől való, azt a 2. jegyzetben olvashatókon kívül főképmetriai és phraseológiai különbözők teszik nyilvánvalóvá, melyekre először és legbehatóbban LEHRS mutatott rá Questi. Epice (I. lejebb) i. V. fejezetében a 302—324. l-on, s melyekből hadd említsünk fel egynéhányat: Mig a Ἀλιευτικά és Κονγρητικά szerzői egyaránt kedvelik a versus spondiacusokat (LUDWICH később kiutatta, hogy a Ἀλιευτικά-ban 276, a Κονγρητικά-ban 239 vs. spond. van), a Κονγρητικά szerzője szereti 3-szöntagos szóval rekeszteni be a verset, a Ἀλιευτικά-éppenséggel nem. A Ἀλιευτικά-ban kevés helyen fordul elő correptio (mire már HERMANN G. figyelmeztetett Orphica-kiadásában p. 760) s az is 4 helyen kivételével szóvégen, a Κονγρητικά-ban szóközépi correptio 42 helyen fordul elő. Ugyanelek HERMANN vette össze (p. 695), hogy a IV. láb első rövid szótagja után a Ἀλιευτιka-ban csak egyszer van caesura, a Κονγρητικά-ban rendkívül gyakran. A Ἀλ. szerzője által hosszú x-val sehol sem használja, a Κον-. é 9 helyen. A δι-vel bevezetett ú. n. διάδοσις (záró mondat) a Ἀλ.-ban gyakori, a Κον.-ban csak egyszer olvasható. A felkiáltó mondatokban a Κον. szerzője sűrűn használja a ποσὶς és τόσας szókat, a Ἀλ. szerzője sohasem. Dualis-t a Ἀλ.-ban [a legjobb kéziratok hagyománya szerint] csak 1 helyen találni, a Κον.-ban 11 helyen. A ἡτοί; (bőr) szó a Ἀλ.-ban nöneműnek, a Κον.-ban himneműnek használtatik. Az ἡτοί; és τιτιλατó szók felettes gyakoriak a Ἀλ.-ban, a Κον.-ban sohasem olvassuk. AUSFELD (I. lejebb) kiutatta, hogy szók, melyek a Ἀλ.-ban először fordulnak elő (össz. 22), a Κον.-ban már használtatnak.

⁴⁾ Ennek omnibus példájául a LKHRS-től (p. 308) fölemített párhuzamot tekinthetjük: a Ἀλ. I 560 s k. sorai és Κον. III. 447 s k. sorai. Egyéb példákat AUSFELD hord össze értekezése 31—33. lapjain.

esonkán⁵⁾ korunkra. Vizsgálódásaink és kutatásaink tárgyát az előbb említett, a tulajdonképi Oppianus Ἀλιευτικά-jának kézirati hagyománya tette.

E ciliciai Oppianus életéről a ránk maradt ötféle⁶⁾ forrás

⁵⁾ A I—III. énekkel terjedelme 628—525 sor között váltakozik; a IV., mely 453 sorból áll, a rókavádászatot írva le hirtelen megszakad.

⁶⁾ Az első forrás maga a költemény az ö néhány subjectiv megjegyzésével (főkép Ἀλ. IV. 4. 5. V. 44, 45; III. 7—9, 205—209.) A Ἀλιευτικά elő. nélkül utána eszolt rituák alkotják a második forrást. E rituák 3-féle fogalmazásban maradtak ránk s kettő ki van adva WESTERMANN-nál a Biographi Graeci-ben (Brunsvigae 1845) p. 63—66. A harmadik forrás Σολοής életrajzi címkelye. A negyedik egy madridi kódexben maradt ránk; ezt kiadta INIANTHE Reg. bibl. Matritensis codd. gr. ms. I (Madrid, 1769) a 82. l-on. Az ötödik végre egy ú. n. politicus versekben írt életrajz Κονγρητικάς ο Μανδαοῦς-tól (ki a XII. sz.-ban élte). Ki van adva WESTERMANN-nál p. 67—68. KRUMBACHER Gesch. d. byz. Lit.² p. 380 szerint még ismeretlen a verses életrajznak a Cod. Ven. Marc. 479 gr.-ban (sco. XII) a f. 67v—68v álló szövegállapota. Minthogy e kéziratból az életrajzot lemásoltam, hadd álljon itt a szövege: κωνσταντίου τοῦ μαρασῆ γέρος διπλαροῦ διὰ στίχων πολιτικῶν ἐμιτρῶν:

Ὀππιανός ἡ ποιητὴ κώλις μὲν ἦν τὸ γένος;
ἐκ λαμπροτάτης πόλεως ναζάρου καλουμένης
τριστεύπιμον γεγονός περιφρονῶν γονέων
ἀγγούλου μὲν πατέρος, μητέρος δὲ ζημοδέστης
ῆχματε δὲ οὖν ἐν τοῖς καιροῖς τοῦ κράτους, αετίου
πειθῶν τοῦ γεννήσαντος τὸν μάρκον ἀντικανον.
οὔπει ἐπιδημήσαντος τοῦ; τῶν κώλικων ὅραις
ἴσος γάρ δὲ ἐπικρατῶν τότε τοὺς μανερούντας;
ἀπότες πειράγεσθαι τὰς ὑπὸ εὐτούς αὐγάνει,
τὸν ἀναρρέοντα περὶ κατεῖν ἐν ὑποσκάληντοι τι
καὶ αυρρύνονται εἰς ταῦτα γένους παντὸς κώλικον
πρᾶξι τὴν ἔργουν προπομπὴν καὶ πάνταν ὑποντόντων;
οἱ μέγας ἀγημάτος ἐλέκτοι καὶ μόνοι;
βίβλοις καὶ γάρ ἐσχάλαζε νόκτια καὶ μελέμεραν
Ἐπρώμενος τὰ κώλικα πάνταν τῶν μαζημάτων
καὶ ακολακέντων τοινύτῳ δὲ τὰς ὄντας ἔγραψε;
ἔργοστας τοινύτῳ καὶ τοῖς μετάτελπον ποιέσται
τὸν τῆς ασφίξης ἔργατην, οὗτοι καὶ γὰρ ἔγεντο
τὸ μὲν τούτον προπομπὸν ἔχειν καθιεστάντας
καὶ τίτην ἔχειντον εἰς τὴν μελίτην νήσον.
ἡν ἀμφολέσῃ πέλαγος εἰσεχενδὲς ἁδρίου.
ἡντα συνέντη ὀπιστιόνες εἰστοι τριακοντάστης
τὴν τῶν ἔγραψαν ἔγραψεν ἄγραν τὴν ἐνελίσ-

alapján meglehetős valószínűséggel ezeket az adatokat állapítjuk meg:

Született Kóprozosban Ciliciában 159 táján Kr. u. s fia volt 'Αγρικαος-nak és Ζηροδότη-nak. Apja, ki magára vonta Marcus Aurelius harugját, száműzetett Málta szigetére. A fiú követte apját a számkivétesbe s itt Málta szigetén írta meg 177—178 között 5 énekből álló tankölteményét, a 'Αλιευτικά-t, melyet M. Aurelius császárnak ajánlott s Rómában fel is olvasott. Meghalt 30 éves korában pestisben. Honfitársai szobrot állítottak emlékének.

τὴν τῶν Ἑρμίων μητέ αὐτὴν εἶτα τὴν τῶν ὄρφεων
σὺν ἔλλοις πλείσιοι λεπτοῖς καὶ βραχυτυποῖς
μόντερ χατεκαυχήσατο χρόνον ἐ πανδεράστηρ
τούτουν τὴν διὰ τέλουν φειδάμενος καὶ μόνον
τῶν εἰς τὰ κυνηγήσαι καὶ πρὸς τὴν Ἰνδίαν
ἴπειθι εἰς ῥώμην ὀνοχήσει τὴν προεβυτέρων ῥώμην
τῷ βρατεῖλι συνίνετο φρυμοῖνος ἀντηνίναι
ἢ γέρεις σύγχετο γῆραν λιπον τὸν μὲν
καὶ βίβλους ἐνεγκρίσαντες αὐτῷ τὰς πονερείστας
τοσσάτην τὴν ἀγάπησιν ἐργει πρὸς βασιλέων
ἥς καλεούσθηνται ζέτησαν τὴν πολες θυμῶν ἑρηματα:
ἢ δι ζητεῖ τὸν πατρὸς καταγωγὴν ἐκ νήσου
κατευστογεῖ τὸν θείατον λαζαμένει τὸν γενέτην
ἀπορισμέναι καὶ χρυσος κατόν πρὸς βασιλέως,
ἴνδις στατήρης ὄντων ἦν τελέτας στίχον.
καὶ τοῦτα μὲν ἴντεναι μησ αἴτιοι τῶν πρότερων ἵδρυμοι
τὰ γέρει πολλὴ ποστημένα μέσοις ἰστρίουν λέγουν.
ὅτι τετανήσι σὺν πατρὶ στρατεῖς ἐν τῇ νικάσσῃ
λαζαμάδους νόσους καὶ σεορές τὴν πόλιν βοσκεψίσθε
αἱ θανάτης ἄγριαμπ πολυτελεῖς ὃ δῆμος
ἴστησαν ἴπεγκάρητες ἔπαντν Ἀλεξιος
ἢ τι τογχάνει προσθεῦν; πάντα ταὶ γνωματέσσουν
τὰ πράγματα δ' ἡ περίηται δείκνυσι παρερθάλλιν
καὶ τελευταῖον ἡς πολλὴ τὸ λεῖον ἐν τοῖς λόγοις
ἢ τοῦ οσφῆς σκευαστικὸν εἰσπερ ἀνδρας ἔγει
πρὸς (?) διοίδε τὴν πονηρότητα τὴν τῶν ἱερομητάτων
ἢ δυσογείες τοῖς φήτοροι καὶ παντελῆς ἕργωδες.

Ez a vita-t TÜSKELMANN (Zur handschriftlichen Überlieferung von Oppians Kynegetika [Ilfeldi programm; Nordhausen 1890]) szerint a második kéz írta; maga a kódex szerinte a XI. évszázóból való (én még mindig a X. végére tenném), tehát nem a XII.-ból, mint KRUMBACHER hiszi.

A régek tehát nyilván kiváló költőnek tekintették s a kéziratok nagy száma a mellett tanúskodik, hogy a byzantiumi korban is kedvelt olvasmány⁷⁾ volt költeménye. Hadd szenteljünk azért néhány szót ennek is.

Christ (i. h.) szerint a halfogásról szól; de ez nem egészen pontos állítás. Hiszen már a proemiumban jelenti ki maga a költő, hogy a halak megszámlálhatatlan sokaságáról, tartózkodási helyökről, életmódjukról, szokásainkról s halászásukról fog énekelni. S tényleg a halak tartózkodási helyeinek leírása az I. ének 80—437. sorait foglalja le, általános tulajdonságaik jellemzése a 438—761. sorokat, mik jóformán az egész II. ének egyes halfajokat ismertet és speczializál s csak a III. énektől kezdve foglalkozik a költő a halak halászása változatos módbaival. Pontosabban határozzuk meg tehát a 'Αλιευτικά tartalmát, ha azt mondjuk, hogy tárgyat a *halak élete és halászásuk módja* teszi.

Ebben a minőségeben a költemény egyetlen kerekebb egészű képviselője a régek *halieuticus* irodalmának. Elvesztek u. i. nemcsak epikus elődjéinek, mint az argosi Καίκαλος (vagy Κίκαλος v. Καίκλιος v. Κικλίος?)-nak, a herakleai Νομαρχίας orvosnak, az arkadiai Ηπειρώτης s a korinthusi Ηροδάνιος-nak halieutikus költeményei, hanem azoknak prózai munkái is, kiket részben költőnk forrásainak lehet tekinteni; értem a tarsoi Σέλευκος-t, a byzantiumi Λεωνίδας-t,⁸⁾ az atraxi Αγαθοκλῆς-t,⁹⁾ a byzantiumi Μητρόδωρος-t (Λεωνίδας atyját), Δημόστρατος-t,¹⁰⁾ s azt, ki főleg Αριστοτέλης-ból, ill. ennek Αριστοφάνης-féle kivonatából kompilált, myndusi 'Αλέξανδρος-t.¹¹⁾ Ez írók közül egészen bizonyossá tette a kutatás, hogy Λεωνίδας jelentékeny forrását alkotta.¹²⁾

⁷⁾ PEYRON a tőle kiadott *Notitia librorum, qui donante Valpurga-Calusio illati sunt in regiam Taurin. Athen. bibliothecam* (Lipsiae 1820) a 77. l-on a 139. sz. torinói kódex (B. III. 33). I. foliumáról e sorokat közli: Νῦν δὲ τῶν ἀλιευτοῦν πολλὴ ἡ ζήτησι εἰς ἀνάγνωσιν, τῶν δὲ ὅλων πυρὶ καὶ ὄλητι καὶ <ἢ add. BERNH. > οὐδεμία.

⁸⁾ ΑΙΓΑΙΟΣ I 13, b, c.

⁹⁾ Σουΐδας toldja hozzá s. v. Κοζίλος kisrún 'Αγρικλες-t.

¹⁰⁾ ΑΙΔΕΑΝΟΣ, Ηρό Τάκιον p. 435 (ed. Hercheri) 21—27.

¹¹⁾ L. WELLMANN Alexander von Myndos (*Hermes* XXVI [1891] 481—566, l.) V. o. 502. és 540. l.

¹²⁾ U. a.: Leonidas von Byzanz und Demostratos (U. o. XXX [1895] 161—176, l.)

A költő *tárgyi ismerete* tehát nyilván bizonyos szaktudományi irodalomra megy vissza, noha mint korykusi születésű ember és maltai önkéntes száműzött előtt a tenger állatainak világa nem lehetett egészen ösmeretlen, mig viszont az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a költeménynek azon részeiben, hol a halászatról beszél, a források határozottan gyéren buzognak.

Mégis, mi lehetett az oka, hogy ily nehéz tárgykört választott magának? Ha figyelembe veszszük azt a hasonlóságot, melyet az ovidiusi Halieutica-törédek s a mi Halieutikánk között megállapított Birt¹³⁾ (mely hasonlóság nyilvánvalóvá teszi, hogy Ὄπεν:ανάς olvasgatta¹⁴⁾ az ovidiusi Halieutica-fragmentumot), a következetés közeljárny, hogy számfizetésben élő költönk összemerítse sorsát Ovidiuseval s e nagy költő megkezdett, de felbemaradt költeményét a magával kivánta túlszárnynál.

A szerkesztés valami különös mesterének persze nem bizonyult, akárcsak Ovidius. Annak következtében, hogy a halakról különösebben 3—4 helyen is kell beszélnie, nem tudja kikerülni, hogy eredeti céjlá, az oktató és tanító célpont a feldarabolás folytán nemileg kárt ne valjon. A mivel pedig még Ovidius Ars amatoria-ja egyhangúságát szerenesés módon enyhítette s előadását színesebbé, vonzóbá és elevenebbé tette, mythologai mesék beleszövésével, ehhez az eszközök költönk vajmi ritkán nyúl.¹⁵⁾

Inkább bizonyos rethori pathos fellengősséget önti el művén. E rethorikus dagályosság¹⁶⁾ kivált ott jelentkezik, hol érzel-

¹³⁾ De Halieuticis Ovidio poetæ falso adscriptis (Berlin 1878) 103—124. L. B. a törédeket elvitatja Ovidiustól s követőre tulaj e tekintetben RIBBECK-hon (A római költészet története; III. köt. ford. Katona L. [Budapest 1893]) 199. I. Viszont TEUFFEL-SCHWABE (Gesch. d. róm. Literatur, 5. kiad. 573. I.) és SCHANZ (Gesch. d. r. Litt. II. r. 161. I.) Ovidiusnak tulajdonítják s nézetem szerint több alappal.

¹⁴⁾ V. ö. 124. I.: *ipsest Ovidi clarissimi halieuticon fragmentum et notum Oppiano et ad manum fuisse.*

¹⁵⁾ A meséhez is jóformán csak egyszer nyúl, holott MARX Griechische Märchen von dankbaren Tieren und Verwandltes (Stuttgart 1889) a 138. l-on azt tartja, hogy a zoologikus tankölteménynek az ilyenfajta megszakítás csak hasznára válik vala; de Oppianus meséket alig fordított hasznára.

¹⁶⁾ V. ö. I. 56—72; 217—236; 702—718; II 217—224; 284—307;

meket ír le, indulatokat fest. Ilyenkor folyamodik a hasonlatokhoz is, melyeket az emberi foglalkozások köréből s kevésbé a szabad természet világából vesz; ezekben kevés az inventio,¹⁷⁾ helyesebben mondva eszkély a költői érték, a homerosi hasonlatok megkapó szemléltetőségtől távol vannak.

A mű e hátrányaival szembenállanak el nem vitatható nem kis előnyei. Ezek között első helyen kell megemlítenünk a tárgyba való elmélyedését, azt a szerető gondot, melyet a talált anyagnak versbe öntésére fordít.¹⁸⁾ Αλλαγές Ηερὶ ζῷων és Ηλοτρόποις Ηλοτρόπαι τῶν ζῷων φρονητέραι εz. műveinek költeményünk egyes helyeivel való összehasonlitása után¹⁹⁾ látjuk csak, hogy

337—349; 275—386; 392—402; 582—596; III 197—204; 303—314; IV 65—110; 172—241; 272—307; 477—486; V 25—40, 474—504.

¹⁷⁾ Összehasonlítása tárgyául sokszor az ἄνθρ. vagy a πάτερ szolgál: v. ö. I 197—201; 237—241; 680—684; II 156—161; 277—281; 313—318; 350—356; 408—417; III 315—320; 512—518; IV 65—70; 101—106; 428—432; V 84—89; 403—407; 617—620. E hasonlatoi között már BERNHARDY-nak (752. I.) tünt fel a II 408—417-ben foglalt. IV 256—263 s 393—402 sántitó hasonlatok, a mint a scholiasia szerint sántit IV 345 és 462 is; viszont hatásosak pld. I 463—472 s 620—630.

¹⁸⁾ Külön megemlítérsére méltó e tekintetben IV 308—373. Hadd álljon itt MARTIS (I. legebb) jellemzése (p. 220. p. 53): Oppien s'est créé un plan simple et bien ordonné; il l'a consciencieusement suivi. Il aime les descriptions et les comparaisons, mais non les épisodes. C'est vraiment de son sujet, qu'il s'occupe: il le traite avec amour; il l'embellit, sans manquer trop aux droits de la vérité, qu'il concilie avec ceux de la poésie, mais qu'il ne défend pas assez contre la crédulité populaire Un sentiment humain et des pensées morales viennent animer l'œuvre il y a chez lui d'heureuses veines de poésie; ses défauts sont ceux de son temps: l'amplification, la prolixité dans les descriptions, l'accumulation des comparaisons, le luxe dans les epithètes et dans les ornements, des couleurs vives mais un peu chargées, trop peu de netteté et de correction dans le dessin stb.

¹⁹⁾ I. WELLMANN 1895.-i értek. e 166—67. és 173—74. lapjait; tetemesen kibővíti RUDOLPH (I. később az irodalom alatt) összehallítását, mely ennek értekezése 136. l-ján olvasható. RUDOLPH is már a közös forrás gondolatát veti fel, mondva: «Namque ego, cum omnino labore poematum verba in sermonem pedestrem transferens Aeliano, ut exscriptori inertis, tribuere dubitarem, nisi eum etiam in historialis Oppiano cetera plane consentaneis plura quam hunc postam et identidem de iisdem piscibus diversa exhibere.» SCHNEIDER nagyobbik kiadásában (pld. p. 412, 413, 419 stb.) — miként még GESWER (Historia Animalium etc.) IV. k. (Frankfurt

Οπτιονός mennyire nem szivesen tért el forrásaitól Λεωνίδας-tól, és az ugyanekké myndosi Ἀλέξανδρος-nál talált Pseudo-Apollonius-tól. Tekintélyeihez való eme ragaszkodásának köszönhette, hogy költeménye tökeletesen megfelelt céléjénak; a ki a hanyatló ó-korban s a byzantiumi korszakban leszűrt ichthyologian ismertekre vágyott, az úgy összefoglalva kapta őket nála, mint sehol másutt, dallamos, igazán zengzetes formában.

Mert a mi a költemény *dictioját* illeti, minden túlzás nélkül kijelenthetjük, hogy a későbbkori görög epika minden terméke között első helyen áll, még Ἀπολλώνιος ő Ρόδος Ἀργοναυτούját v. Μοσαίος bájos epylliumát sem véve ki. Valamennyi későbbi görög epikus költő között Οπτιονός fejezi ki magát a legnagyobb könnyedséggel s a legkevesebb mesterkéltéggel s emancipálja magát legjobban Ομηρος-tól; mindamellett, mint azt Tycho Mommsen²⁰⁾ helyesen megjegyzi, «nagyban és egészen a finom, gyakran lendületes, minden jól átgondolt költemény epikus hangjában Ομηρος-t inkább felülmúlni, mint modernizálni törekszik.» Nagy szófaragó művész, akár Νόννος; vagy 250 szóval az ő költeményében találkozunk először, nem szöván azokról a szókról, melyeket sajáthagos jelentésben használt s vele költői nyelvének erőt s bizonyos idegenszerű bájt kölesonzött.²¹⁾

Harmadik erénye a mi költönknek a meglehetősen szabatos *verselés*. Itt mindenekelőtt nem szabad szemére hánynunk az aránylag gyakori versus spondiacusokat, mert ezektől csak Νόννος és néhány követője tartózkodott aggodalmasan; tagadhatlanul bizonyos helyes középutat tart meg, nem oly vontatott mint Ἀράτος és a kynegetikus, s nem oly pedáns, mint Νικονός.²²⁾ Mily szorgos metrikus, mutatja, hogy az i-tővű névszök

1620) 348, 570, 578. stb. lapjain — azt tűrtotta, hogy Αλέξανδρος kifirta Οπτιονό-t, de MARTIN után (p. 56) WELLMANN mondta ki De Istro Callimachio et. értekezése egyik thesiájában (Greifswald 1886): «Aellium et Oppianum ad eundem fontem redire demonstrari potest.»

²⁰⁾ Die Präpositionen *ανα* und *πατέ* bei den nachhomericischen Epi- kern mit litterargeschichtlichen Exursern (Lipse 1879) 18. 1.

²¹⁾ LÖHMEYER: De vocabulis in Oppiani Haliuticis aut peculiariter usurpatis aut primum extantibus (Berlin 1866).

²²⁾ V. ö. LUDWICH Quæstiones de hexametricis poetarum græcorum spondiacis capita duo (Halle 1866) 13. 1.

themahangzóját nem használja a versben hosszúnak, holott Καλλιπάγος-tól egészen az Oracula Sibyllina költőig jóformán minden epikus részben homerosi példa után indulva élt ezzel a verselési szabadsággal.²³⁾ Gondosságát jellemzi, hogy mássalhangzóra végződő rövid hangzós szótágot arsisban hangzós szókezdet előtt fölötte ritkán vesz hosszúnak (e tekintetben a nonnosii iskolának figyelemre méltó előfutára), palimbacchikus és tribrachikus végű szóalakoknak alkalmazását kerüli, tehát az ú. n. metricai nyújtás-kisegítő eszközéhez alig-alig nyúl.²⁴⁾ Mint Ομηρος, kit metrikai tekintetben minden Νόννος-előtti epikus mintául szeretett venni, söt valósággal tanulmányozott, Οπτιονός is a 3. trochaeus után szereti alkalmazni a fölösérurat.²⁵⁾

Végre tanító és ismertető eposza egyhangúságán iparkodott valamelyest segíteni is. Ezt akkép vélte elérni, hogy költeményébe helyenkint *hymnikus* jellegű részeket szűrt be,²⁶⁾ melyek között kivált a Földhöz intézett, a maga emelkedettebb hangjával söt valósággal hangulatkeltő csendes resignatiojával üde pihenőhely a halieutikus tudnivalók felsorolásának hömpölygő és fárasztó áradatában.

A költő tehát minden esetre megérdeetri a vele való foglalkozást mind tárgyi mind alaki okoknál fogva.²⁷⁾ De mi csak hamar látni fogjuk, hogy más görög epikusokat tekintve modern korunk nem sok figyelmet fordított reá s még szövegünk sincs, mely behatóbb tanulmányoknak húztató kiindulópontjául szolgálhatna. Hogy egy ily új szöveg jogosultságáról a philologus közösséget meggyőzhessem, legyen szabad mindenekelőtt a költemény fenmaradt kéziratairól számot adni.

²³⁾ RZACH Neue Beiträge zur Technik des nachhomericischen Hexameters (Bécs 1882) 50 [p. 354] — 54. [p. 358.] 1.

²⁴⁾ L. RZACH i. é. 81 s köv. lapjait!

²⁵⁾ V. ö. LA ROCHE Zur Prosodie und Metrik der späteren Epiker (Wiener Studien XXII [1900] 35—55. I.) 36. l-ját. La R. kimutatta azt is, hogy költönk a 3 spondensos hexametert jobban kedvelte mint elődei.

²⁶⁾ V. ö. az invocatio-számba minden I 73—79. sorokat, továbbá I 409 s köv. sorokat, II 1—42, III 9—28, IV 11—39, V 336—349.

²⁷⁾ Noha aláíróom azt, a mit ROHDE mond Crusiusnál (Tübinga és Lipse 1902) 44. cogitatumában (237. l.): «Dagegen ist es allerdings eine künstlerische Unthat, Praecepta über Medicin, Grammatik, Fischfang etc. in dichterischer Form mittheilen zu wollen.»

II. A Ἀλευτράκé kéziratai.*)

- A 1. *Ambrosianus C 222 inf.*, ú. n. bomb. in fol. °, foll. 362, sicc. XIII ineuntis, miscellaneus. A Ἀλευτράκé-t a 258^r—299^v lapokon olvasni kommentár s marginális és interlineáris scholionok kíséretében. Előzőleg a 256^r—257^v lapokon kis ichthyologikus tractatus, fol. 258^r egy vita Oppiani áll. A kéziratról behatóan értekezik STUDEMUND az *Anecdota Varia I* (Berlin 1886) 237—247. lapjain. Leírását I. MARTINI-BASSI: Catalogus codicum græcorum Bibliothecæ Ambrosianæ (2 tomii, Milánó 1906) II 984—990 A*(886. sz. a.). Az interlineáris olvasásokat A*-val jelzem.
- a 2. *Ambrosianus L 38 sup.*, chart. in 8°, foll. 113, sicc. XV. A Ἀλευτράκé-t tartalmazza glossák és sovány scholionok társságában. A 2^r—16^v foliumokon vörös interlineáris glossákat olvasunk, a 17^r—68^v foliumokon veres és fekete glossákat, a 69^r foliumtól kezdve tiszta fekete glossákat. Fol. 113 más kéztől egy Εὐπιτίθης-γένος áll. Leírását I. MARTINI-BASSI: i. m. I 570. l-ján (478. sz. a.); ök azonban tévednek, midön azt állítják, hogy a codexben a Ἀλ. csak az V. ének 511. soráig van meg. Az V. könyv fol. 107^v végzödik. Előzőleg hiányoznak a 464—511. sorok, de ezek pótolva a 107^v—109^v foliumokon.
- g 3. *Ambrosianus E 112 sup.*, chart. in 4° maioris formæ, foll. 117, sicc. XV. exeuntis. Νικανδρος Θρησκεία-in és Ἀλευτράκé-in kívül fol. 33^r-tól kezdve végig Ὁμηρός-unkat is tartalmazza veres majd fekete interlineáris glossák kíséretében. Leírását I. MARTINI-BASSI: i. m. I. k. 361. l-ján (315. sz. a.).
- h 4. *Ambrosianus I 47 sup.*, chart. in 4°, foll. 212 (immó 213), sicc. XIV, miscellanous. Az 1—70^r foliumokon a Ἀλ.-t tartalmazza interlineáris glossák és marginális scholionok kíséretében. Leírását I. MARTINI-BASSI i. m. I. k. 551—553. l-ján (459. sz. a.). Az 1. folium fiatalabb kéztől való; írását (a Ἀλ. h. I. 1—34. sorát) h₂-vel jelzem. A szöveget glossáló kezet h* h*-val jelölöm.
5. *Ambrosianus H 18 sup.*, chart. in 4°, foll. 165, sicc. XV, miscellaneus. A Ἀλ.-t a 9^r—94^v leveleken olvashatni inter-

lineáris glossák és scholionok társságában. Fol. 1^r—7^r ichthyologikus tractatus áll, fol. 7^v—8^v egy vita Oppiani s mi hozzája szokott csatolva lenni. Leírása MARTINI-BASSI-nál. I. k. 503—504. l-on (425. sz. a.) i*-vel jelölöm azt a kezet, mely a szöveget interlineáris glossákkal és marginális jegyzetekkel láttá el.

6. *Ambrosianus G 48 sup.*, chart. in 4°, foll. 270 (210?) k integrorum et 18 (22—23?) magnopere abscissorum. A Ἀλ.-t a 3^r—120^v leveleken olvashatni. Előzőleg egy γένος Ὁμηροῦ áll, a 122^r levéltől kezdve végig Ἄχλας τάτος regényét Κλειτούρων és Λεοχίππην szerelméről olvasni. Leírása MARTINI-BASSI-nál I. köt. 470. l. (394. sz. a.).

7. *Ambrosianus D 529 inf.*, chart. in fol., foll. 153, j sicc. XVI, miscellaneus. Fol. 103^r-tól végig a Ἀλ. öt könyvét olvasni scholionok nélkül. Leírták MARTINI és BASSI a II. köt. 999—1000. lapján (999. sz. a.).

8. *Taurinensis gr. C. VII I* (antea sign. b. VI. 16), chart. t in 8°, foll. 56, sicc. XVI. Fol. 1—45^v állott a Ἀλ.-nak I—III. könyve s előtte egy vita. L. Codices mss. bibl. Regiae Taurinensis Athenæi, rec. Io. PASINUS (Torino 1749) 235. sz. a. A kódex az 1904. evi januárius-havi tüzvész alkalmával elégett.

9. *Venetus Marcianus gr. 468*, ú. n. bomb. in folio, foll. 190, V sicc. XIII, miscellaneus. Fol. 1—32^v a Ἀλ.-t tartalmazza sok interlineáris és kevés marginális jegyzet kíséretében. L. ZANETTI Græca D. Marci bibl. codd. mss. (Velence 1740), a 248. l-on. V*-vel az interlineáris olvasásokat jelzem.

10. *Venetus Marcianus gr. 466*, chart. in 4°, foll. 207, v sicc. XIV, miscellaneus. A 127^r—206^v leveleken a Ἀλ. I—IV. könyvét olvashatni bő interlineáris, de annál soványabb marginális jegyzetek kíséretében. L. ZANETTI i. m. 247. l-ját. v*-vel v* az interlineáris kez olvasásait jelölöm.

11. *Venetus-Marcianus gr. 480*, membr. in folio, foll. 446, m sicc. XV, miscellaneus. Fol. 1^r—80^v a Ἀλ.-t tartalmazza interlineáris glossák kíséretében. L. ZANETTI i. m. 252. l-ját. V. o. még MAASS Arati Phænomena (Berlin 1893) XIX. 1.

12. *Mediceo-Laurentianus LVII*, 26, membr. in 12°, foll. 0 113, sicc. XIV. A kódexnek számos levele palimpsestus rescriptus. A 9—14. úrajárt foliumokon approximativ számítás szerint az V. ének 372—569. sorai foglaltatnak, manapság azonban csak a

*) E kéziratokat egyszer már összehallítani igyekeztem a Neue Jahrb. f. Philologieban (I. lejebb!). Ott azonban csak 45 kéziratot tudtam elsortolni.

11. (nem a 12.) folium rectóján és versóján álló sorok olvashatók tisztábban, vagyis az V. ének 444—466. sorai. Írásuk a X. évszázéra vall. A sorokat megtalálta REITZENSTEIN s Zu Oppian und Columella cz. cíkkelyében (*Philologus LVII* [1898] 317. l.) ád birt róluk. Magáról a kódexről BANDINI értesít Catal. codd. mss. bibliothecae Mediceo-Laurentianae (Firenze 1763—1770) II. k. 372—375. l-ján.

M 13. *Mediceo-Laurentianus XXXI*, 39, membr. in 4°, foll. 106, sicc. XII. A 21^r levélről kezdve tartalmazza a Ἀλεξάνδρι τον Ἑργα zxi ἡμέρα cz. munkája olvasható. Leírását I. BANDINI i. m. II. kötete 120. l-ján, FLACH Die beiden ältesten Handschriften des Hesiod und ihre Bedeutung für die Textkritik (Lipse 1877) 17. l. (itt látható a kódex egyik lapjának facsimileje is); Ἡσιόδος-ra vonatkozó értékelnek meghatározását ill. RZACH Zur ältesten Überlieferung der Erga des Hesiodos (Symbolæ Pragenses [Bécs 1893] 165—194) 169. s köv. lapjait. A Ἀλ.-ban a szöveget egy librarius revideálta olyformán, hogy egyúttal az elhalványult első kéz ductusát kellő-

M² képen úrnyékolta. Ezt a revisiós kezét M²-vel jelölöm. Viszont M² M³-mal egy halványabb téntával javító fiatálabb kezet jelzik.

L 14. *Mediceo-Laurentianus LXXXVI*, 26, ú. n. bomb. in 4°, foll. 54, sicc. XIII, mutilus. Hiányoznak u. l. az I. ének 39—287, 417—503., a II. ének 127—288. és 339—688. sorai. A III. énekhez tartozó 2. level, melyen a 49—100. sorok olvashatók, a fiatálabb kéztől ered, melyet λ-val jelölök, s melytől valók talán a kódexben elszórva fekete téntával írt glossák. A szöveg hem-L² zseg a javításuktól: a javító kezű változtatásait L²-vel indicálok. A kódex meglehetősen roszt karban van. Veres és fekete marginalis scholionok mérsékelt számában találkoznak. Leírását I. BANDINI i. m. III. köt-e 369. l-ján.

F 15. *Mediceo Laurentianus XXXII*, 16, chart, in folio, foll. 389, miscellaneus. Az 1281-ben írt Ἀλεξανδρι a 270^r—290^r levelekben olvasható 2 columnában. A 295^r lap facsimilejét látni WATTENBACH és DE VELSEN Exempla codd. græcc. (Heidelberg F* 1878) cz. műve XVII. tábláján. F* az interlineáris olvasásokat F* jelenti, F² a fiatálabb kéz változtatásait. I. BANDINI i. m. II. 140—146., SITTL Ἡσιόδος-kiadása (Athén 1889) 386. l-ját, és MERKEL Ἀπολλύωνος ἡ Πόδονος-kiadása (Lipse 1854) LIII. s. k. oldalát.

16. *Mediceo-Laurentianus XXXI*, 3, papyrusceus in 4°, Z foll. 205, miscellaneus. 1287-ben másolta Μαυροῖλ ὁ Στρημός. E kódex egyik lapját, melyen a Κονγρετοῦ IV. éneke 72—96. sorai olvashatók, facsimilében közlik VITELLI s PAOLI a Collectione Fiorentina di facsimili paleografici greci e latini (Firenze 1884) I. fascie.-a 4. tábláján. Az 1^r—100^v leveleken olvasni a Ἀλ. t glossák és scholionok kíséretében. Leírását I. BANDINI i. m. II 77—80. l-jain s TÜSELMANN i. é. 11. s k. l-ján.

17. *Mediceo-Laurentianus LXXXVI*, 33, ú. n. bomb. in 4°, f foll. 37, sicc. XIV exeuensis, mutilus. Egy vita Oppiani után (fol. 1^v) következik a Ἀλεξανδρι az V. könyv 378. soráig (bezárólag). f*-el azt a kezet jelzem, mely a glossákat és a varians lectiókat f* irta s javításokat végzett a szövegben. I. BANDINI i. m. 378. l-ját.

18. *Mediceo-Laurentianus LXXXVI*, 21, chart. in 4°, e foll. 122, sicc. XV. Az 1^r—78^v levelekben a Ἀλεξανδρι-t tartalmazza scholionok kíséretében, a 79^v laptól kezdve a Κονγρετοῦ-t. TÜSELMANN i. é. 10. l-já szerint u. a. a kéz irta, a mely a 11. sz. ú codexet. I. BANDINI i. m. III. k.-e. 365. l-ját.

19. *Vaticano-Urbinas gr. 148*, chart. in 4°, foll. 80, sicc. u XV. Tartalmazza a Ἀλεξανδρι-t, s a végén egy vitát. u*-val azokat u* a correctiókat jelöljük, melyeket egy fiatálabb kéz nem éppen nagy számmal engedett meg magának. u²-vel azt az írást jelölöm, u² melyben a IV. ének 513—V. ének vége fekszik előttünk. Leírását I. STORNAUOLO Codices Urbinate Græci (Róma 1895) 283. s k. l-ját.

20. *Vaticano-Palatinus gr. 131*, ú. n. bomb. in 8°, foll. 166, n sicc. XIV, miscellaneus. A 131^r—151^v levelekben a Ἀλ. I. énekét tartalmazza néhány marginális és interlineáris scholion kíséretében. A 337—462. és a 681—797. sorok hiányzanak. 129^r—130^v levelekben Vita olvasható. I. STEVENSON Codd. mss. Palatini Græci bibl. Vaticanae (Róma 1885) 63. l.

21. *Vaticano-Palatinus gr. 96*, chart. in 8°, foll. 129. Az p₁—52. leveleket az 1481. esztendőben másolták, a többi foliumot a XVI. évszázban. Az 54. levélen olvasni a Vitá-t, az 55^r foliumtól kezdve a Ἀλ. I—III. könyvét sovány glossákkal és marginális scholionokkal. RITTERSHUSNÁN s SCHNEIDER I. kiadásában P. 2 a jelzése, SCHNEIDER 2. kiadásában Pal. 2. I. STEVENSON i. m. 48. l-ját.

r₂ 22. *Vaticanus gr. 16*, chart. in 8°, foll. 404, sæc. XV, miscellaneus. A 201^r levélen egy vita; 203^v—287^v leveleken a Ἀλ.-t olvasni glossák s elegyest veres és fekete téntával s különböző kezektől írt scholionok kíséretében; ezeket bővebben csak a 3 első könyvhöz olvassuk.

r₃ 23. *Vaticanus gr. 38*, chart. in 8°, foll. 291, sæc. XV exeuntis, miscellaneus. A 61^v—147^v, 144_a, 145_a s 146_a leveleken a Ἀλ. olvasható glossákkal s kezdetben dús scholionokkal. Az 55^r—61^r leveleken Vita van, melyhez ὄποθεσις-ek csatlakoznak.

r₄ 24. *Vaticanus gr. 39*, papyrac. in 8°, foll. 108, sæc. XVI, miscellaneus. A 46^r—108^v leveleken a Ἀλ. I—III(—617)-ig terjedő részét találjuk elején bö scholionokkal és glossákkal minden egy kezttől, fekete téntával irva.

y 25. *Vaticanus gr. 43*, chart. in 8°, foll. 198, sæc. XV exeuntis, miscellaneus. A 115. levélen vita-t olvasunk s a διαλογία-ja kezdődő szakasz (I. BUSSEMAKER 260. 1.), a 116^r levél-től kezdve a Ἀλ. I—III. énekét olvassuk szegényes scholionok és glossák kíséretében.

x 26. *Vaticanus gr. 119*, chart. in 8°, foll. 125, sæc. XV, miscellaneus. A 78^r levéltől kezdődőleg olvasható a Ἀλεξανδρ. bö, fekete téntával írt scholionokkal az oldalán és vörös téntával írt glossákkal a sorok között. A szöveg azonban csak a IV. én. 262. soráig terjed s a 125. levéllel megakad. Szöveg és scholionok egy kezttől vannak.

27. *Vaticanus gr. 562*, chart. in 4°, in duobus voluminibus, a variis manibus scriptus, foll. 284, miscellaneus. A 245^r—284^v leveleket a XVI. sz.-ban írták. A 277^r—284^v leveleken a Ἀλ. I. éneke 398—632. sorait olvashatni glossákkal, a 277. és 278^r lapokon scholionok társaságában.

r₅ 28. *Vaticanus gr. 922*, chart. in 4°, foll. 213, sæc. XV, miscellaneus. A különböző kezektől írt Ἀλ.-t — oldalán bö scholionokkal és a sorok között glossákkal — a 2^v—123^r leveleken olvassuk.

r₆ 29. *Vaticanus gr. 923*, papyr. in 4° minoris formæ, foll. 152, sæc. XVI. Tartalmazza a Ἀλ.-t glossák kíséretében s kezdetben veres, majd fekete színű scholionokkal. A 89^r foliumon más írás veszi kezdetét. A IV. ének 628. sorával végződik a szöveg, az elejéről az I. ének 1—42. sorai hiányoznak.

30. *Vaticanus gr. 924*, chart. in 4°, foll. 88, sæc. XVI, r₇, miscellaneus. Tartalmazza a 7^r levéltől kezdődőleg a Ἀλ.-t fekete, az V. énekhez vörös téntával írt glossák kíséretében és sok scholionnal. Fol. 5 s k.-n vita áll s a Διαλογία-ja s a διά τι εἰ λύθηται kezdetű szakaszok, minden egy és ugyanattól a kezttől irva.

31. *Vaticanus gr. 925*, papyr. in 8°, foll. 202, sæc. XVI, r₈, miscellaneus. A scholionokkal és vörös glossákkal kisért Ἀλ.-t a 3^r (jobban mondva 3^v)—138^r leveleken találjuk. Fol. 2 vita olvasható s a διαλογία-ja kezdetű szakasz. A kézirat egyideig a párizsi Bibliothèque Nationale birtokában volt.

32. *Vaticanus gr. 1345*, ú. n. bomb. in 8°, foll. 181, sæc. XIII. U miscellaneus, «ex libris Fulvii Ursini» (V. ö. NOLHAC La bibliothèque de Fulvio Orsini Páris 1886 184. l. Megelőző vita után a 2^r—93^v leveleken olvasható a Ἀλ. fekete interlineáris glossák és lapszáli scholionok kíséretében végig egy kezttől. Az interlineáris varians lectio-jelölésére U*-t használók. U*

33. *Vaticanus gr. 1943*, papyr. in folio, foll. 121, sæc. XVII. Egy Σχολίου ὀπτικοῦ ὅποι λέοντος τοῦ ἀλλαγῶν tartalmaz a Ἀλ. II. éneke 219. soráig terjedőleg s a 13. levelen a Ἀλ. I. éneke 1—39. sorait; a kódex elején 3 Ὄπεις:avός-vita-t olvasunk ὄποθεσι-ekkel.

34. *Casanatensis 306* (olim G. IV. 16), chart. in 4°, foll. C 238, a. 1413 exaratus, miscellaneus. A 65^r—184^v leveleken olvassuk a Ἀλ.-t glossákkal s a III. ének 403. soráig terjedőleg lapszáli scholionokkal. Előzőleg vita s a διαλογία-ja kezdetű szakasz. Leírását I. ALLEN Notes on greek mss. in Italian libraries (London 1890) 47. s k. I.-ján és BANCALARI Index codd. grecce. bibliothecæ Casanatensis (Studj Italiani di Filol. Class. II [1894] 161—207) 172. I.-ján. C*-vel a manus miniatix-et jelölöm. C*

35. *Borbonico-Neapolitanus II F 17*, chart. in folio, foll. b 232, sæc. XV, miscellaneus. A Ἀλ.-t a 3^r—128^v leveleken olvassuk interlineáris és lapszáli jegyzetekkel. Közbülső foliumokon de a szöveg szélén is scholionok olvashatók, melyeket lejebb Scholia Parisina néven emlegetünk: e scholionokat a köv. foliumokon találjuk: 2^v, 4—5, 7—8, 10, 11^v, 13, 14^v, 16^r, 17^v, 19, 21, 23, 25, 27, 29, 30, 32, 34, 36, 38, 39, 41, 43, 45, 48, 50, 52, 55^v, 57, 59, 60^v—61, 65^v, 67^r, 68, 73, 76—78, 79^v, 80^r, 81, 82^r, 83, 85, 87, 88^v, 89^r, 90, 92, 94, 96, 98^v, 100, 102, 105, 107,

- 111, 113^r. Az 1. levélen vita és halkatalogus. Leírását I. CYRILLI Catal. bibl. Borbonicae codicum græcorum (Nápoly 1826, 1832) II. k. 162. s k. 1-ján.
- d 36. *Borbonico-Neapolitanus II F 18*, chart. in 8°, foll. 64, sicc. XV, ineuntis. A Ἀλ. I—III. könyvét tartalmazza s a IV.-d** nek 1—46. sorát vörös téntával írt glossák (d**) és igen szegényes lapszéli scholionok kíséretében. L. CYRILLI i. m. II. k. 164, 1-ját.
- B 37. *Borbonico-Neapolitanus II D 4*, ú. n. bomb. in 4°, foll. 242, sicc. XIII, miscellaneus. A 238^r—242^v foliumokon a Ἀλ. I. éneke 253—487, sorai találhatók glossák és jelentékenyebb marginális jegyzetek hijával. L. CYRILLI i. m. II. k. 43 és k. s 155—157, 1-ját.
- R₂ 38. *Parisinus Regius gr. 2735*, ú. n. bomb. in 8° maioris formæ, foll. 200, sicc. XIV, miscellaneus. Ἀλ. és előljáró vita az 1^r—82^v leveleken. A szélén scholionok (tömöttebben csak a 41. levélig, aztán fokozatosan gyerebbben, az V. énekhez már csak 1), a sorok között főkép vörös téntával írt glossák, varians lectioi R₂** és correcturák, melyeket R₂**-vel jelzik. A fekete téntával írt R₂* olvasásoknak és javításoknak jelölésére az R₂* jelzést használom. Leírását I. OMONT Inventaire sommaire des mss. Grecs de la bibli. Nationale III (Páris 1888) 32. 1-ján.
39. *Parisinus Regius gr. 2755*, papyr. in 8°, foll. 357, sicc. XV, miscellaneus. A 320^r—343^v leveleken a Ἀλ. I. énekének 715—797, s a II. ének 1—46. sorai olvashatók helyenkint interlineáris glossák kíséretében s különböző kezektől eredő néhány marginális jegyzet társaságában.*). L. OMONT i. m. III. 35. s k. 1-ját.
- R₁ 40. *Parisinus Regius gr. 2861*, papyr. in 4°, foll. 120, sicc. XVI. Ητύζαρος olympiai győzelmi dalain kívül a Ἀλ.-t is tartalmazza és pedig 1^r—88^v leveleken sorközötti glossákkal és marginális scholionokkal. A 13. levéltől kezdődőleg kissé régibb R₁² kez írását látjuk; innét kezdve a kódexet R₁²-vel jelzem, fiatalabb R₁** javításait e résznék R₁**-vel. Az I. ének 1—623. sorát (vagyis az 1—12. leveleket) tisztára egy kéz írta. L. OMONT i. m. III.

*) Az adatokat a kódíratra nézve főkép Dr. VAJDA KÁROLY kedves barátomnak köszönöm.

k. 51. l.-ját. Schneider II. kiad.-ban jelzése Par. 2, mig R₂-é Par. 1.

41. *Parisinus bibl. Nation. suppl. gr. 498*, chart. in 8°, e. foll. 225, sicc. XV, miscellaneus. A 45^r—113^v leveleken a Ἀλ. I—II. éneke s a III. éneknek 1—641. sorai olvashatók sovány lapszéli scholionokkal és veres interlineáris glossákkal. A sorok között található olvasásokat r*-rel jelölöm. L. OMONT i. m. III. r* k. 270, 1.-ját.

42. *Parisinus bibl. Nat. suppl. gr. 166*, chart. in 8°, foll. z, 91, sicc. XVII. Az 5^r—91 leveleken a Ἀλ.-t olvassuk glossákkal és lapszéli jegyzetekkel előtte álló vita után. L. OMONT i. m. III. k.-e 227, 1.-ját.

43. *Londinensis (Butlerianus) n. 11890* (plut. 256 B) musei 1 Britannici, chart. in 8°, foll. 110, sicc. XV. A Ἀλ. I—IV. könyvét tartalmazza. Azt a kezet, melytől a vörös glossák erednek, 1**-lel, azt, melytől a fekete téntával írt olvasások (s a szegényes I** lapszeli jegyzetek) 1*-lel.

44. *Oxoniensis-Bodleianus 243 gr.*, chart. in 4°, foll. 187, o sicc. XV, miscellaneus. A 3^r—183^v leveleken a Ἀλ.-t találjuk böseges marginális és interlineáris scholionokkal. L. COXE Catalogus codd. mss. biblioth. Bodleiana p. I. (Oxford 1853) 800. s k. 1.-ját. Az interlineáris olvasásokat o*-val emelem ki. o*

45. *Middlechillensis (nunc) Berolinensis 156 gr.* (Philippicus 1560), chart. in 4°, foliorum 111, sicc. XVI. A Ἀλ. I—IV. éneket tartalmazza (az I. könyv végén megszakadó) interlineáris glossákkal és néhány lapszeli jegyzettel. Leírását I. STUDEMUND-COX Codd. ex bibliotheca Meermanniana Phillipici Graeci nunc Berolinenses (Berlin 1890) 67. 1. ján.

46. *Berolinensis Nro 240*, papyrus, folium 7·5×6, sicc. K IV. p. Chr. n. A Ἀλ. V. énekének 104—119. és 142—157. sorait tartalmazza. L. Berliner Klassikertexte V. 1. p. 80—81. (lejebb id.)

47. *Vossianus miscell.* 16, chart. in folio, foll. ?, sicc. XV. A Ἀλ. I. é.-e 1—169. sorait tartalmazza a 30^r—36^v foliumokon sovány interlineáris scholionok kíséretében. Fol. 29 vita áll.

48. *Heidelbergensis-Palatinus 40 gr.*, ú. n. bomb. in 4° maioris P₁ formæ, foll. 504, sicc. XIV, miscellaneus. A Ἀλ. (vita-val az élén) a 87^r—115^v leveleken olvasható scholionokkal az oldalán. Leírását I. WILKEN Gesch. der Bildung, Beraubung und Vernich-

- tung der alten heidelbergischen Büchersammlungen (Heidelberg 1817) 276. l.
- q 49. *Dresdensis Da* 26, chart. in 4° min. formæ, foll. 113, sœc. XV ineuntis. Tartalmazza a Ἀλ. 5 könyvét, de esonkán, interlineáris és marginális scholionokkal. Hiányoznak az I. ének 413—592, s az V. ének 658—680. sorai. L. SCHNORR v. CAROLSFELD: Katalog der Hss. der kön. öff.-en Bibl. zu Dresden (Lipese 1882) I. k. 289. l-ját. Ú. I. a kézirat a SCHNEIDER 2. kiadásában használt Mosquensis-szel azonos. V. ö. v. GEBHARDT Chr. Fr. Matthei und seine Sammlung griech. Hss. (Zentralbl. f. Bibliothekswesen XV (1898) 546. s k. l-ját.)
- z 50. *Dresdensis Da* 27, chart. in 4°, foll. 75, sœc. XV. A Ἀλ. I—III. énekét tartalmazza interlineáris és marginális scholionokkal, előzőleg vita-t és a διαλογίαι kezdetű szakasz. Egykor F. SYLBURG és RITTERSHUSIUS birtokában volt, kinél S a jelzete, míg SCHNEIDER 2. kiadásában *Sylb.* a sigilluma. Az olvasásokat, melyek Rittershusius kiadása szerint a sorok között, z* állanak, z*-vel jelölöm. L. SCHNORR v. CAROLSFELD i. m. 289. l-ját.
- w 51. *Vindobonensis philol. Gr.* 135, membr. in 4°, foll. 200 (inter folia extant quedam non numerata), sœc. XIV, miscellaneus. Előbb vita, majd a 4^r—141^v leveleken a Ἀλ.-t olvashatni interlineáris glossák és marginális jegyzetek kíséretében. A glossa W*-sálo és javító kezet W*-vel jelzem. L. NESSER Catalogus sive recensio specialis omnium codd. mss. Graecorum (Bécs és Nürnberg 1690) IV. r. 78. l-ját.
- w 52. *Vindobonensis phil. Gr.* 241, chart. in 4° minoris formæ, foll. 286, sœc. XV (anno 1445 exaratus), miscellaneus. Az 1^v—77^v leveleken a Ἀλ. I—III. éneke 222. soráig terjedő részt olvassuk lapszéli és sorközötti jegyzetekkel, minden egy kéztől. L. NESSER i. m. IV. r. 130. l-ját.
- w₁ 53. *Vindobonensis phil. Gr.* 137, chart. in 4°, foll. 164, sœc. XVI, miscellaneus. A 71^r—151^v leveleken a Ἀλ.-t találni, a 158^r—161^r leveleken vita-t és ichthyologikus tractatust (152—157. foliumok nincsenek beirva). A Ἀλ. glossák és scholionok nélkül szükkölködik s az V. ének 494. sorával végződik, de még csatlakoznak hozzá u. a. ének 334(335)—346. sorai. L. NESSER i. m. IV. r. 78. l-ját.
- S₁ 54. *Vindobonensis phil. Gr.* 255, chart. in 4°, foliorum

80 (quorum 64, 65, 79, 80 duplices chartæ scripturaque vacua), sœc. XIV exeuntis (ex libris Jo. Sambuci). Hiányoznak az I. ének 426—548. sorai a 12. és 13. levél közt (tehát 3 folium) s az V. ének 46—140. sorai (azaz 2 folium). Glossa bőségesen van fekete téntával az 1—5. levélen, színessel a 6—78. foliumon. Scholion ú. sz. alig van. Az I. ének 1—125. sorának megfelelő 1—5. leveleket fiatalabb kéz (**S₂**) pótolta. Glossák, scholionok, **S₂**, szöveg egy kéztől. L. NESSER i. m. IV. r. 133. l-ját.

55. *Vindobonensis phil. Gr.* 243, chart. in 4°, foll. 133, c sœc. XV, miscellaneus. Az 1—4^r leveleken — előző vita után — a Ἀλ. I. k.-nek 1—99. sorait tartalmazza. L. NESSER i. m. IV. r. 130. l-ját.

56. *Pragensis VIII H* 36, chart. in 4°, sœc. XV et XVI, p miscellaneus. GOLLON (l. lejebb) p. 101—105 írja le; p. 105 szerrint a 83^r—120^v leveleken a Ἀλ. első (?) könyvét tartalmazza. Aloys RZACH prágai egyetemi tanár (kérésemre) a kódexre nem tudott ráakadni.

57. *Pragensis Strachoviensis n° 30* (X II 10a), chart. in fol., foll. 175, sœc. XV, miscellaneus. Tartalmazza egyebek között a Ἀλ.-t (az 1—47^v foliumokon) részben esonkán előző vita-val. V. ö. SCHUBERT Eine neue Hs. der orphischen Argonautika (Wiener Sitzungsber. der phil.-hist. Klasse d. k. Akademie d. Wiss. Bd. XC VIII, 1881) 449—455. l.-okon. Scholionok és glossák nélkül szükkölködik. L. GOLLOV Verzeichnis der griech. Hss. in Österreich ausserhalb Wiens (Sitzungsbd. d. kais. Akademie der Wiss. phil.-hist. Klasse Bd. CXLVI, 1902/03.) 106. l-ját.

58. *Constantinopolitanus* 30/22 sœc. XV, a konstantinápolyi császári könyvtárban. L. BLASS Die griechischen und lat. Hss. im Alten Serail zu Const. (Hermes XXIII [1888] 219—233) 221. lapját.

* * *

Az itt felsorolt kéziratok közül ABCFLMOP, R, R₂, S, UVWZ bedfholmopp₂ruvxz, tehát összesen 31 kódexnek teljes collatio-jával rendelkezem, mibez megjegyzem, hogy p olvasásait PASSOW után adom, z-ét RITTERSHUSIUS olvasásai szerint, p₂-ét SCHNEIDER első kiadása ill. RITTERSHUSIUS nyomán. A mi F collatio-ját illeti, azt valamint Z-ét LUDWICH ARTUR königsbergi egyetemi

tanár úrnak köszönöm, ki e kéziratokat 1875-ben vetette össze a hely színén s collatiojukat szeretetreméltó módon rendelkezésre bocsátotta. F-et különböző magam is collationáltam, de kevésbé pontosan, miként P₁R₂Vmr₂ kéziratokat is. We kódexeket Budapesten vettem össze (az 1901 ill. 1892. években); a többieket a hely színén 1890, 1892 és 1903/04. években tett utazásaim alkalmával.

Az aegjknr₂r₃r₄r₅r₆r₇tww₁yz₁ kéziratokat szemelvéniesen collationáltam. q kéziratból meg kellett elégednem azzal, a mit SCHNEIDER 2. kiadásában nyújt. y-ból az I. éneket egészsen s a II.-nak 1—42. sorát hasonlítottam össze; ag-ból I 1—121, 253—327, V 440—463; j-ból I 1—129, V 440—460; k-ból I 1—121, 253—337, II 98—131, V. 440—504; en-ból I 1—121; r₂-ból I 1—110, V 444—458; r₃-ból I 1—121, V. 444—462; r₄-ból I 1—146; r₅-ból I 1—121, V. 444—467; r₆-ból I 43—130; r₇-ból I 1—130, V 444—462; r₈-ból I 1—140, V 444—467; t-ból I 1—321; w-ból I 1—130; w₁-ból I 1—145; z₁-ból I 1—149.-et.

Az összehasonlítás alapjául collatioimnál minden SCHNEIDER 2. kiadása szolgált.

E kéziratoknak egymáshoz való viszonyát külön értekezésben szándekszom tisztázni.

A teljesség kedvéért még megemlítem, hogy LUDWICH Über das Spruchbuch des falschen Phokylides (Ind. 1. Königsberg 1904) ez. értekezése szerint (3. l. 2. j.) a Vindobonensis phil. gr. 169 excerptumokat tartalmaz Ὄντιανός-ból.

III. A Αλευτίζα kiadásai.

1. Az *Juntina*. A Αλευτίζα ed. princepsének bibliographiai leírása a következő:

ΟΙΗΙΑΝΟΥ ΛΑΙΕΥΤΙΚΩΝ | ΒΙΒΑΙΑ ΗΕΝΤΕ | OPPIANI DE NATVRA SEV VENATI | ONE PISCIVM LIBRI QVINQVE (a címlapon); p. 2^v ΒΙΟΣ ΟΙΗΙΑΝΟΥ | ; A 4—66^v lapokon a Λλ. áll: ΟΙΗΙΑΝΟΥ ΛΑΙΕΥΤΙΚΩΝ | ΒΙΒΑΙΟΝ ΗΡΩΤΟΝ stb. 67^v ez áll: Ἐπιστολάρας βεβλίου (vagyis a sajtóhibák jegyzéke), 67^v: *Impressum Florentiae in Aedibus Philippi Juntae | Florentini. Anno ab incarnatione DXV | supra mille mense Julio*

Leone | Decimo Pontifice. Kis S^o. Az 1^v lapon a 2^r 3. soráig terjedőleg levél e címmel: BERNARDVS IVNTA. D. MARCO MV | SVRO VIRO DOCTISSIMO. S. P. D. E levélben egyebek között ezt olvassuk: «Vt autem libentius hoc legant opusculum, postquam isthic apud te tribus exemplaribus nostrum, tua ope castigatus redditum fuit, totidem hic quoque apud nos uetustissimus codiebus diligentissime examinatum esse non ignorent.» Ebből azt látjuk, hogy a Μοναστήριος-tól három kézirat nyomán javított szöveget Firenzében 3 régi kézirat alapján javítva adták ki. Melyik az a 3 régi kézirat, azt nehéz előfontani; minden, a mit némi valószinűséggel meg lehet állapítani, az, hogy M-et (ill. M² és M³-at) használta a kiadó. A mi t. i. M-et illeti, a *Junt.*-ban olvasunk I 51 ἀπίστημα, melyet csak M² és p nyújtanak, I 167 προκοπίωδημενον, mely igaz, hogy megvan bx-ben, de προκοπίωδημενον alakban megvan M-ben (M³ javítja προπροκοπίωδημενον-ru). I 270 ποχέν (a többi kézirat νερόν, νέρον, νερήν-át), melyet csak z ád és M, továbbá A* és I*. Melyek a Μοναστήριο-féle velencei kéziratok, azt sem állapithatjuk meg valamennyire nézve. Csak annyi látszik bizonyosnak, hogy P₁-et használta Μοναστήριο s olvasásait bizonyos figyelemben részesítette. Így pl. I 141-ben ἀντηρούτι olvasunk a mi editio princepsünkben, mely lectiot kézirataim közül csak P₁ és h* nyújtják, I 114-ben ποτερούτι olvasunk, mi csak P₁ bf kéziratokban található, vegre az a 3 byzantiumi vers, mely a Αλευτίζα-t a Juntinában berekeszti, tudtommal R₂ kivételevel csakis P₁-ben van még. f használatára az I 82 ἐπίπεδο-ja vall.

A kiadás leírása egyébként még PANZER Annales Typographici ab anno MDI ad annum MDXXXVI continuati. Vol. VII. (Nurnberg 1799) 21. l-ján található. Megyan a firenzei Deleciánában és a nápolyi Bibliotheca Nazionaleban.

2. Az *Aldina*. Az Aldina bibliographiai leírása ez: ΟΙΗΙΑΝΟΥ ΛΑΙΕΥΤΙΚΩΝ | ΒΙΒΑΙΑ ΗΕΝΤΕ | ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΩΝ | ΒΙΒΑΙΑ ΤΕΣΣΑΡΑ. | Oppiani de piscibus libri V | Eiusdem de uenatione libri III. | Oppiani de piscibus Laurentio Lippio interprete libri V. Delphines horgony. F. 1^v: dedicatiós levél e címmel: FRANCISCVS ASVLANVS. M. | ANTONIO PASSERO | IANVENSI. S. | F. 2 előszó az olvasóhoz: IDEM FRANCISCVS ASVLANVS LECTORI. F. 3: ΒΙΟΣ

OIIIIANΟΥ F. 4—64^r; OIIIIANΟΥ ΑΛΙΕΥΤΙΚΩΝ | BIBAION ΗΡΩΤΟΝ czimmel a Ἀλιευτικά. F. 65—102^v OIIIIANΟΥ ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΩΝ | BIBAION ΗΡΩΤΟΝ czimmel a Κυνηγετικά. — F. 103 és 104 üres lapok. — F. 105: VITA OPPIANI LAVRENTIO LIPPIO COLLENSE | INTERPRETE. — F. 106^r: ARGUMENTA QVINQUE LIBRO RVM OPPIANI DE PISCIBVS s az I. R. tartalma latin versekben. — F. 106^v OPPIANI DE PISCIBVS LAV | RENTIO LIPPIO COLLEN SE INTERPRETE. LIB. I. czimmel kezdődik a latin fordítás s tart a 166^v levélig. A 167. számosztlan levélen olvasható: VENETIIS IN AEDIBVS ALDI ET ANDREAE SOCERI | MENSE DECEMBRI | MDXVII. s alatta a 21 quaternio nyugtázása. Kis 8^o. V. ö. PANZER i. m. VIII. (1800) 440. l. Ezt a kiadást nem becsülök annyira, mint a Juntinát. SCHNEIDER nagyobbik kiadása VII. lapján így nyilatkozik róla: «mihi certissime constiterit, Fr. Asulanum fere omnia ea loca, ubi a Juntina scriptura discessit, magis depravasse quam correxisse.» Egyik menthetetlen hibája, hogy a Juntina sajtóhibáinak nagy részét változatlanul átveszi: így I 65 πολλοῖς-t, 73 δύοις-t, 116 θύρασσα, 153 ἐναπαθός, 154 ἀηριν, II 267 ἔπη, 289 ἔρως, 316 κώποις, 352 λατίz stb. De szövegkritikai szempontból az talán még súlyosabb beszámítás alá esik, hogy az Aldina csak a Juntina *eredeti* kézirataival operál (a Μοσσάρος-ival s nem a firenzeiekkel) s csak annyiban tér el a Juntinától, hogy ezeknek a kéziratoknak fokozottabb jelentőséget tulajdonít a szövegmegállapításban. Mert csak így történhetett, hogy γνωτοῖς-t olvasunk a Juntinában és az Aldinában egyaránt, ez az olvasás pedig véletlenül V-ben és m-ben van meg, tehát 2 velencei kézirathban. I 165-ben γν., si-t. de kivált γν.-t nyújtanak a kéziratok; a Junt. és Aldina P, R, Vf kódexekkel γν.-t olvas. A dolog talán így áll: Μοσσάρος V-ból készített másolatot P, lectioit figyelembe véve s talán h-ét s ezt a szöveget küldte Juntának, ki az M, f s F kézirat alapján javítottan bocsátotta közre a szöveget. *Asulanus* talán magából a Juntinából nyomatta le a szöveget V olvasásait több figyelemben részesítve, mint azelőtt részesítették. Így értjük, hogy I 24-ben γλοσσουσι-t ád (a Junt. γλοσσοῦς-t), I 33-ban ἔργον-t (melyet a Junt. is ád), I 128-ban ἄγκη-t (si-si-t a Junt.), 129-ben κίππις-t (κίππος V, σκίππες a Junt.), 142-ben σκύρβοι-t (σαύροι-t a Junt.), 144-ben ζώ-

οισι-t (σπαῖροισι-t a Junt.), 167-ben προπροκίλιαδούρενοι-t (sic!); προσωλινδούμενοι-t a Junt.), 172-ben ἐπὶ τῆσιν-t (άμα τῆσιν-t a Junt.), 255-ben ἀργενοι-t (m: ἔργενοι; a Junt. ἀργεννοι-t) stb., melyek mind V-nek az olvasásai. A banyagul sajtó alá rendezett kiadás még a következőkre is éreztezte depraváló hatását, I 278-ban pld. Φοξιπολιν sajtóhibája átment a TURN. és RITTERSHUSIUS kiadásaiba is. I 319 παλιν ζωτ-al Turnebusnál is találkozunk.

3. Turnebus kiadása. Leírása: OIIIIANΟΥ ANAZARBEΩΣ ΑΛΙΕΥΤΙΚΩΝ BIBAIA E. ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΩΝ BIBAIA Δ. OPPIANI ANAZARBEI | De Piscatu libri V. | De Venatione libri IIII. Majd kigyötöl korültekert lombos galy. Βραχεῖ τ' ἀγριθῷ κρατερῷ τ' αὐγητῷ | PARISIIS. MDLV. Apud Adr. Turnebum typographum Régium. Ex privilegio Regis. | IV+207+(13 számosztlan)+202 1. Ezekben a Vita Oppiani görögül s a Διαλογιζόντες kezdetű szakasz; majd a Άλ. és Κυν. görögül; azután Turnebus variæ lectionesei; végre a Vita latinul, a Άλ. Lippius fordításában s a Κυνηγετικά prózai fordítása Turnebustól. 8°. Megvan pld. a római Bibl. Vittorio Emanuele-ben, de a Casanaten sisben is. Kiadásáról SCHNEIDER nagyobbik editiója prefatiójában (p. IX) ekként nyilatkozik: «Egregiam profecto hic Oppiano navavit operam, in quem præter artis typographicæ ornamenta, quibus Turnebiana editio inter reliquas omnes eminet, præclaras ingenii copias codicumque manuscriptorum ope contulit. Vellem quidem vir doctissimus indicasset, quosnam et quot libros ad emendandum Oppianum adhibuerat.» Majd lejebb (p. X., s. v. ö. p. XVI is). «In libris de Piscatione saepè animadvertis codicem Reginum secundum [vagyis R₁] consentire cum varietate codicis Turnebiani.» S tagadhatatlan, hogy Turnebus kiadása haladás az Aldinához képest. Hogy R₁-et használta, talán a következőkből világlik ki (ha az I. én. I 345. sorainak varians lectioit tartjuk szem előtt: A Juntina I 99-ben βούγλωσσοι τε και-t ád, βούγλωσσοι τε και-t az Aldina; Turnebus megtartja ezen a metrumba nem illő varianst, mert R₁ is adja, pedig I-ben, melyet sokkal sűrűbben használt, a helyesebb βούγλωσσά τε και-t találhatta. Noha I 131-ben a Juntina és Aldina ποίησιν-t hagyományoztak s ez áll I-ben is, TURNEBUS R₁-el ποίησιν-t ád. I 259-ben ἀρηρότα áll Turnebus szövegében, mikent R₁-ben, míg a Juntinában, Aldinában és I-ben ἀρηρότες áll. I 305-ben a két

első kiadásban ἐρπηστήρες áll (I 312-höz azonban az Aldinában ἐρπηστῆρεν!), I-ben ἐρπηστήρες (I-ben I 312 ἐρπηστῆρεν), TURNEBUS mindenmellett ἐρπηστήρες-t ad, mely változatot persze később az első kiadások is nyújtják (pld. II 181; de pld. II 385 ismét ἐρπηστῆρες s itt I ἐρπηστῆρες-t!), de mely egyformán váltakozik a kéziratokban, a mint azt már WERNICKE Tryphiodorus-kiadása (Lipcse 1819) 68. l-ján észrevette, tehát R₁-ben is, hol pld. II 181-ben ἐρπηστήρες van hagyományozva, míg viszont II 455-ben ἐρπηστής. De sokkal jobban bizonyítható be, hogy TURNEBUS 1-et használta. Mert ha pillantást vetünk javításainak lajstromára, azt látjuk, hogy pld. az I. ének 1 600. sorához adott javításai közül 20 esetben 1-bez tért vissza, 9 esetben jónak látja 1-től elterni, tehát 31 helyet illetőleg 29 esetben nyilvánvaló a kapcsolat I-lel. Különösen prægnansan mutatja ezt az I. ének 241. sorához fenmaradt θρητήρες varians, mely csak még v-ben van meg, s TURNEBUS kiadásában a javitandók között áll. S nehogy arra gondoljunk, hogy talán az I-lel szorosan összefüggő v a TURNEBUS kézirata, ott van I. 115-höz a singularis olvasás ὅπιος 1-ben, s íme TURNEBUS ezt a versbe nem illő alakot a javítások közt felsorolja, ill. szövegében kívánja olvastatni. Turnebus kiadását tehát most, hogy I kódexnek olvasásával rendelkezünk, már nem fogunk oly nagyra becsülni, mint azt SCHNEIDER tette. Szövegkritikai eljárása egyáltalában abban állott, hogy egyrészt a *Juntina* és *Aldina* consensusától irányította magát, másrészt I. kisebb mértékben R₁ kódex olvasásai által. Saját conjecturái csekély számmal vannak.

4. Rittershusius kiadása. Leírása : OPPIANI Poëtæ Cilicis DE VENATIONE Lib. IIII. DE PISCATV Lib. V. Cum interpretatione Latina, Commentariis, et Indice rerum in utroque opere memoriabilium locupletissimo, Confectis studio & opera CONRADI RITTERSHVSH Brunswicensis I. V. D. Qui & recenſuit hos libros denuo, & Adr. Turnebi editionem Parisiensem cum trib. MSS. Palatinis contulit: inde & var. Lect. & Scholia Graeca excerptis LVGDVN BATAVORVM, EX OFFICINA PLANTINIANA, Apud Francifum Raphelengium, MDXCVII. Kis 8°, 86 számozatlan lap (címzó, proemium és prolegomena), 376 lap szöveg szembeállított latin fordítással, a végén halkatalogussal, 16 lap index s Pithopœusnak egy latin versével, VI+430

344 1. commentarius-sal, 164 l-on SCHOLIA IN OPPIANI HALIEVTICA. — Végre 4 számozatlan l-on versek, majd 2 l-on DE VARIETATE LECTIÖNVM Monitio, és az utolsó 1-on ERRATA. — Erről a kiadásról*) SCHNEIDER nagyobbik editioja X. l-ján a köv. lesújtó véleményt hangoztatja: «Postremus ad Oppianum edendum accessit CONR. RITTERSHUSIUS, qui utrumque carmen latina interpretatione et commentariis magis obruit et obscuravit, quam explicuit . . . liquide . . . pronuntiare audeo, parum eum in Cynegeticis, in Halieuticis vero plane nihil intellexisse.» Majd lejebb (p. XI): «Magna etiam ejus fuit in vetustis editionibus comparandis negligentia.» E lesújtó vág kötelességünké teszi, hogy Rittershusius kiadásával kissé behatóbban foglalkozzunk. E célból mindenkelőtt meg kell állapítanunk, Rittershusius kiadása előzőivel szemben tüntet-e fel valami haladást, s ha igen, miben?

Rittershusius szövége alapjául a Turnebus kiadását vette, melyet számbavéltetőbb változtatások nélküli nyomatott le. A *Juntina* olvasásait nem vette figyelembe. Összesen 27 javítást koczkázta-tott, de ezek közül alig 1–2-nek juttatott helyet a szövegen: főleg a lapszélen ill. a kommentárban helyezte el, min eppen séggel nem fogunk sajnálkozni. Három kézirat variansait sorolja el, u. l. pontosan, de nem teljességre törekedve. E kéziratok variansi a maguk egészében mentek át SCHNEIDER mindenki kiadásába. De mivel közülük csak P₁ tartalmazza teljesen a Αλεστρα-t, míg P₂ és Z esak az I–III. éneket, Rittershusius kiadása a IV–V. énekeket illetőleg csak TURNEBUS-on és P₁ olvasásain alapszik, mi bizony apparatusnak kevés. Haladás a korábbi kiadásokhoz képest, hogy editiójában először közöl scholionokat is, de mivel kéziratainak csak egyike tartalmazza teljesen a Αλεστρα-t, a IV–V. énekhöz scholionokat már alig olvasunk, jóformán tisztára glossákat. Haladás végre, hogy szövegét latin prózai paraphrasis-sal lássa el s hogy először adott philologai kommentárt. Ez a kommentár — tagadhatatlan — nem sok tárgyi ismeretet árul el: nevezetesen nincsenek benne értékesítve RONDELETIUS, GESNER és VUOTRON természetrajzi munkái. Inkább rhetorikai és poétikai

*) A másodikat (V. ö. SCHNEIDER kisebbik kiadása 210, l-ját) nem ismerem és nem juthattam hozzá.

nézőpontból magyaráz Rittershusius, ókori írókra félősleges módon hivatkozik. Ismereteinek mélységről legjobban úgy alkothattunk magunknak képet, ha javításait veszszük közelebbről szemügyre.

I 93-ban kéziratai γάρ-t adnak. «Malim ἐγθέων ἄρ.—irja —nam τὸ γάρ non quadrat huic loco.» A *Juntina*, *Aldina* és *TURNEBUS* kiadásai is γάρ-t nyújtanak. Már pedig γάρ Oppianusnál nem vezet be nagyobb szakaszokat, hanem rendszerint vagy a μὲν vagy a δέ. Így pld. az I. ének 45 kikezdéséből (a mi helyünket nem tekintve) 7 van μὲν-nel bevezetve, 29 δέ-vel.* Továbbá már a 95. sorban olvasunk újabb okadatolást γάρ-ral. Rittershusius tehát helyesen észrevette, hogy a γάρ itt nem állhat meg; de azért conjecturája sem állhat meg, mert εὐδήλωτος szorosabb esatlakozást fejez ki, mint a milyenre kérdéses helyünkön szükség van. Mégis elfogadták *Guentz*, *Brunck* és a δέ elhagyásával *SCHNEIDER* első kiadásában. Második kiadásában azonban utóbbi már q lectiójának, μὲν-nek, adott elsőséget. Mert az archetypusban már valószínűleg az állott, a mi V-ben: μὲν γάρ. Innen FAq és (R, W anyakéziratán át) W-be (de m-be is) μὲν származott le, a többi kódexbe γάρ.

I 194 ἐνισχυμένος maradt ránk a kéziratokban (ἐνισχυμένος b, ἐπισχυμένος Adi); RITTERSHUSIUS ἐνισχυμένῳ-t conjiciál a sok accusativus miatt. De hogy ezt a passivumban álló igét δεσμῷ-val kössük össze s ne a halakra vonatkoztassuk, arra nehézen leszünk rábirhatók.

I 209-ben meghagyja szövegében *TURNEBUS* olvasását, melyet ez ismét a *Juntina* után adott: ναυτιλίῃσι τετιμένε, de mivel P_i és z ναυτιλίῃσι τετιμένε-t adnak, p_z ναύτησιν τετιμένε-t, ö a τετιμένε-t meg kívánja tartani s a ναυτιλίῃσι helyett ναυτιλίῃσι ir, mit különbén Cu is hagyományoznak (s ναυτιλίῃσι formában pr is!). Tudván azt, hogy a fiatalabb kéziratok corruptelái jobbára a ναυτιλίῃσι τετιμένε olvasás (igy MVbd-ben!) emendatióból származtak, mely a metrumba nem fér, FA ναυτιλίῃσι τετιμένε-jét fogadjuk el. Hiszen csak egy pár sorral feljebb mondja a költő

*) S ezen nem változtat *H* kódex kiadatlan scholionna: Ἐνταῦθεν ἔργη τῆς διηγήσεως ἀν δὲ ταῖς ἔργοις τῶν διηγήσεων ποτὲ μὲν ὁ γάρ εὖτος ἔργος τίθεται, ποτὲ δὲ οὐ τίθεται.

a πόμπιλος-ról öv πέρι ναῦται ἀξονται; a ναυτικῆς τετιμένες-nek (= a hajózások miatt szomorú-nak) helyünkön kellő értelme nincs. Midőn I 224-ben ὑποτρόποιος-t öv τρόπιος-ra akarja javítani (mit Wi hagyományoznak nyilván iráshibából), elfelejtí, hogy egy τρόπιος alak szóképzéstanilag éppl oly lehetetlen, mint egy ὄφιος alak (cf. ὄπόφιος!) egy διπ*-ból.

I 327-ben δ-τ ajánl öv helyett; javítását elfogadták KOECHLY (Coniectanea p. 14) és LEHRS.

I 369-ben kézirataiban μελανθύννων-t talált s azt μέλαν θύννων-ra javítani ajánlja. SCHNEIDER mindenki kiadásában s LEHRS is ezt írják. Csakhogy a conjectura még GESNER-től való. Hogy nem valami új halfajtáról lehet szó, hanem az Αἰλιανός-nál (Hept. ζ. XIII. 17) leírt ἀλκυμον ἐγδύων φύλον-ról, mutatja, hogy Αἰλιανός kiemeli, hogy τὰ μὲν νάυται αὐτῷ κανοῦ μεμίηται χρόνι τοῦ βαθυτάτου. Egyébképpen két kitűnő kézirat is megerősít a μέλαν θύννων olvasást, F és M^o.

I 684-ben P_i olvasását (δελφῖτιν ἕστις) δελφῖτε νέντε-ra szeretné javítani.* A javításra semmi szükség sincs, akár a régibb kódexek δελφῖτιν (δελφῖτιν) ἕστις (ἕστις)-át, akár a fiatalabbaknak δελφῖνες (δελφῖνες) ἕστις-át fogadjuk el, mert ἕστις meghagyása ellen semminemű érvet sem hozhatunk fel.

II 17-ben kiindulva z-nek interlinearis olvasásából ἀλλοιον ἔργων, ennek elfogadása esetén ἐπώνυμος helyett ἐπώνυμος-t ajánl. Már most igaz, hogy van ἐπίοπτος, ἐπιεικός; Oppianusnál, de sehol a görög epikában nem fordul elő az ἐπώνυμος alak. Maga Oppianus pld. az ἐπώνυμον-t használja I 133-ban, ἐπώνυμος-t I 169, 185, 371 stb., ἐπώνυμοι-t I 378, 590 stb. sorokban.

II 137-ben a csak a prózában használatos κεκορημένος-t ajánlja felvenni a hitelesen hagyományozott κεκορημένος helyett. V. o. Hom. § 456 κεκορημένος, Hesiod. Erg. 593 κεκορημένον, Ap. Rh. I. 576 κεκορημένα, Nic. Alex. 454. κεκορημένον, Ther. 127 κεκορημένη stb. BRUNCK κεκορημένος-t kíván.

II 157-ben, mivel P_i és z a helyes ἔστησεν helyett στήσεται-t hagyományoznak (igy még ACR, S, U¹d²*filoruvx), ezt στήσεται-ra javítja, hogy a versbe férjen, úgy a hogy MW kódexek máso-

*) Tényleg V 587-ben olvassuk δελφῖνιν viss!

lója is cselekszik. Mi az eredeti ἔστησε lectióból, melyet R. Ubd kódexek öriztek meg (V ἔστησε τε τ!), egyfelől kimagyarázni tudjuk az ἔστησεν-t, másfelől a στίστεται-t. A medialis alaknak — ott lévén a 156. versben a πόστεται — jogosultsága nincs.

II 311 ρόται-jához apparatusa minden különösebb megjegyzés nélkül αρά-t hoz. De hogy ρόται e semleges többesét mire vonatkoztassuk, lehetetlen megmondani.

II 528 ἐπεισπέσσω; P, ἐπεισπέσσω variansát javítja vele, De ez az olvasás singularis. A kéziratok nagyobb részében ἐπεισπέσσω, kisebb részében ἐπεισπέσση és ἐπεισπέσσει áll. A ki P.-nek viszonyát ismeri a többi kéziratokhoz, hajlandó lesz az ἐπεισπέσσω-t glossának venni. A nélkül, hogy itt állást foglalnának a helyes lectio kérésében, megjegyezzük, hogy azokon a helyeken, hol Ὁμηρος-nál ōta előfordul (tehát I 203, 237, 343, 350, 501, 620, 664, 671, 680, 736, 753, II 99, 108, 237, 350, 607, III 239, 260, 406, 419, 449, 465, 512, 520, 614, 632, IV 65, 315, 335, 385, 393, 462, 511, V 114, 160, 198, 199, 227, 288, 304, 379, 403, 490, 583, 617, 624) mindig vagy indicativusban vagy conjunctivusban találjuk a ōta-val bevezetett mondatnak állitmányát, — operativusban sohasem.

II 558-ban τῷ zz: helyett τῷ zai-t olvas a korábbi kiadásokkal ellentében. SCHNEIDER minden kiadásában elfogadja javítását, de Rittershusiust meg nem említi. A SCHNEIDER-től használt kéziratokban is τῷ zai olvasható. Mivel jó kéziratok is megerősítik R. olvasását (igy MFWblv), elfogadjuk, annál inkább, mert tudjuk, hogy Ὁμηρος a διά τοῦτο kifejezésére a τῷ-t épp úgy használta, mint a τῷ-t, akár Ὁμηρος (I. EBELING Lex. Homer. (Lipsiae 1885, 1880) II p. 11); de figyelembe véve azt, hogy mi Ὁμηρος kézirataiban a Πρωθιμός-féle helyesírás nyomaival találkozunk, O. egy és más helye számára inkább a τῷ alakot fogjuk követelni.

II 603-ban az értelemek jobban megfelelő αἰμοζηρῆ-t ajánlja, mert két kéziratában αἴμοζηρή-t talált. Úgyde ez az egyébképen lehetetlen alak seholnan sem ismeretes. Így tehát megmaradunk a vulgata olvasása mellett.

II 625-ben ἐν δ' ἐγένεται kiván ἐν δ' ἐγέλασσαι helyett, s ἀποφθιμένοις-t, nem ἐπὶ φθιμένοις-t «rectius enim dicitur ἐγέλασται τοι, quam ἐκγελάντι τοι». Ὁμηρος-nál II 303 ἐπεγγελωται-

találunk absolut jelentésben. S íme M. évt nyújt, tehát az ἐπιφύλεσσαι mellet Rittershusius conjecturája megállhat.

II 653-ban Schneider-től elhallgatott conjecturáját (ἀπέχουσαι ἀνέγονται helyett) KOECHLY és LKHNS is elfogadták.

III 7-ben az egyértelműleg hagyományozott ἀνέγονται RITTERSHUSIUS ἀνέγονται-ra akarja változtatni. Javaslatát SCHNEIDER elhallgatja. Rittershusius kétségekivel észrevette, hogy ἀνίην: Ὁμηρος-nál (I 230, 741, II 310, 317, 320, 343, 396, 520, 602, IV 306, 487, V 51) a remitto = megeresztek értelmében fordul elő s ezért óhajtott eltérni a hagyománytól. Persze conjecturája elfogadhatatlan.¹⁾

III 37-ben, mivel z βίμητρα δ' οὐδὲ ἐπιλέσσαι-t hagyományoz, ἡμεριδὸν ἐχπλεῦσαι-t javasol. Bizonyos, hogy Ὁμηρος szereti a -δὸν képzővel képezett határozószókat, pld. λαστῆδὸν II 573, διασταδὸν I 502, ὄποιθεδὸν III 145, 618, IV 430, V 387, παραφθαδὸν III 298, παρασχεδὸν III 364, IV 442, V 75, 104, ἀποσταδὸν III 500, IV 137, ὄμιλαδὸν I 614, IV 118, παταρολα-δὸν III 644, οἰστρηδὸν IV 142, ἀγεληδὸν IV 423, σωρηδὸν IV 473, διανριδὸν I 498, IV 408,²⁾ — de határozószóból határozószót aligha képezett!³⁾

III 100-ban a kéziratok meglehetős egyértelműséggel δψ: δ' ἀναθρώσκει-t adnak; esak z ἀδ ὅτε δ' ἀναθρώσκει-t — (s ezt RITTERSHUSIUS δψοῦ δ' ἀναθρώσκει-re javítván, elfogadhatónak tartja). — továbbá A δψει δ' ἀναθρώσκει-t, li pedig δψει δ' ἀναθρώσκει-t. Az ἀναθρώσκει alak nem okozna nehézséget: I 430 ἀναθρώσκουσι, II 593 ἀναθρώσκοντι, I 629 ἀμπεύσωσι, 741 ἀμπεύσωσι. II 6 ἀμπετάσαι, 69 ἀγριλησσα, 109 ἀγριληθεῖσσα, III 348 ἀγκλίνοις, V 397 ἀνατρέψεισι, 609 ἀνδόνει olvasható. Más kérdés, hogy megállhat-e itt a δψ? III 637-ben ezt olvassuk: ζψι κολωνὸν ὕδρις ἐπαμβαίνει! [conj.-ból!] θυνοεσκόπος; V 399 ζψι δ' ἀναπλάσει κο-τον πλέον ἀπαγρουσι. Viszont a δψοῦ alakkal nem találkozunk

¹⁾ Igaz III 201-ben ἐνέρχε, ἐνέρχε, ἐνέρχε vegyesen van hagyományozva a kéziratokban.

²⁾ Mihez hadd adhassuk a III. 360. sorában L² Izv kéziratokban hagyományozott παντελεῖδό-t.

³⁾ Legfeljebb ha föl nem akarnék tenni, hogy δψαδὸν az eredeti alak, melyből apokope útján úgy származott a δψη, mint Aristarchos szerint (ad p. 81) δψεψη a δψαψηδόν-ból!

seholsem. Nem fogunk tehát a hagyományon változtatni; ha változtatni akarunk, — szem előtt tartva a III. 129. sorát (όφεσ' ἀναθρώσκων) s a IV. 461. verset (όφεσ' ἀναπλέσῃ) — inkább οφεσ' ἀναθρώσκει-t írunk.

III 261-ben TURNEBUS kiadása kétségekivül sajtóhibából ἀναφέμενος περὶ λαζή-t ád; RITTERSHUSIUS lenyomtatja, megjegyzi, hogy 2 kezirata χερι-t ad, következőleg χερi-t ajánl. Ez azonban nem új fölfedezés, tekintve, hogy χερi áll a Juntinában és az Aldinában s a keziratok egy tekintélyes részében (bizonyára P- ben is; f χερi!), míg a többiben χερi van hagyományozva.

III 386-ban Rittershusius szövege ως δέ τις ἐν ἑνδόχοισιν ὄρεσταρος ἀγροτηγε- t ád; a lapszélen megjegyzi, hogy z a τις es az ἐν közé ἀνήρ-t szur be, miért is ως δέ τ' ἀνήρ ἑνδόχοισιν olvas. Schneider kiadásában nem teszi szóvá a javítást. Hogy a conjecturát kellőképpen értékelhessük, ismernünk kell a hagyományt. A hagyomány pedig — ha z-tól eltekintünk — egyértelműleg ως δέ τις-t ád, s ettől nincs okunk eltérni. Az ἀνήρ glossa, melyet valamely másoló beszürt, mivel szeme előtt lebegett I 237: ως δ' ὅτι ἐν ἑνδόχοιν ἀνήρ λαζηρά θέουσαν θηραγτήρια stb. s II 350: ως δ' ὅτι θηραγόνων τις ανήρ δεδημένος ἔργον stb.

III 423-ban, e sorban: ἀμφὶ δὲ ποιας εἰναλίας στοιχίοις ἐδύσατο ἡll a RITTERSHUSIUS szövegében, a lapszélen pedig ἐδύσατο mint gyanitás. De ἐδύσατο áll már a Juntinában és az Aldinában is; ἐδύσατο csak a Turnebus sajtóhibája, melyet Rittershusius átvett. Hiszen ἐδύσατο áll a Turnebustól használt l-ben, a Rittershusiustól használt P- ben s összes többi kezirataimban.

III 559-ben (ἐν δ' ἄρα νηρος) Ἐλκει γόμφος ἀρηρεν· δ' δ' Ἐλκεται ὀρφανὸς ἀλεκῆς olvasható Rittershusius szövegében; kiadónk Ἐλκει helyett ok nélkül Ἐλκει-t javasol. Παρονομαῖς ritkán fordul elő Ὀππιανός-nál, de csodálatos módon éppen Ἐλκει ige tövevel kapcsolatban, pld. V 197 ἀλλοθ' ἐκόν, Ἐλκει τε καὶ ἐλκομένος παλίνορος, 239 δ' Ἐλκεται σόλομένος θήρος οὐκ ἐθέλων, μόχθῳ τε καὶ Ἐλκει θυμῷ ἀλέων, 571 δὲλλ' ἄμα παιδὶ ἐλκομένῳ διατηγος ἀνέλκεται.

IV 27-ben, hol Ἐρως-ról azt mondja költönk hogy «szárnyakon vitetett isten-madár» (πτερύγεσσον ἀειφύενον θεὸν ὄρνιν), RITTERSHUSIUS θεόν helyett θοόν-t ajánl. Csodálatosképpen SCHNEIDER nagyobbik kiadásában elfogadta ezt a conjecturát, mely

szintelenné teszi az egész helyet. Hogy θεός és θοός kéziratainkban fel nem eserélődnek, annak oka részben bizonyára abban rejlik, hogy θεός-t compendiosusan írták. Egyébként azonban vannak példáink, hogy kéziratokban θεός és θοός, θεοί és θοοί fölcserélődnek; v. o. RZACH app. criticusát Ηλιόθεος Theogoniája 245. és 354. verséhez s ZIMMERMANN Kritische Untersuchungen zu den Posthomerica des Quintus Smyrnaeus (Lipese 1889) 83. l.

IV 653 ὑπαγγόνενον-t olvas Rittershusius ὑπαγγόνεοι, ill. ὑπαγγόνεοι helyett s olvasását SCHNEIDER mindenki kiadásában, valamint LEHRS is elfogadta. Olvasását most megerősítik FUS, P, VvfloAhCim (ὑπαγγόνενον Mu, ὑπαγγόνενον b).

V 492-ben ἔμφρον θυμῷ helyett εὐφρονι θυμῷ-t olvas. Úgy az εὐφρονι, mint az εὐφρονι: θυμῷ versvegződésre költönknél több példa nincs. A keziratok ἔμφρον θυμῷ-t nyújtanak (= értelmesen), csak L, mely nem egy hiteles olvasást örzött meg, ád εὐφρονι: θυμῷ-t (= jó kedvűen). Az epikus dictio minden esetre az εὐφρονι: olvasás mellett szól s ezért approbálták BRUNCK, és SCHNEIDER nagyobbik kiadásában; olvassuk u. i. Hom. Od. XVII 531 θερός εὐφρονι. Hymn. Hom. XXX 14 εὐφρονι: θυμῷ. Ha a delphinek a fiúhoz való szerelme más auctorait tartjuk szem előtt, nevezetesen Λιλιανός-t (Ηερι ζ. VI 15: . . . ὁχωμένῳ καλασι) és Ηλιόταρχος-t (Πότερα stb. 36: . . . οὐκ ἔφεντε, ἀλλ' ἔφερε χαίρων) inkább az εὐφρονι: θυμῷ mellett fogunk dönten. Úgyde felvetődik a kérdés, hogyan szorithatta ki az ἔμφρονi az εὐφρονi-t. A feleletet megtaláljuk, ha olvassuk a fentidezett ZIMMERMANN említett műve 125. l-ján álló eme szavait: «Aus ἔχεμνον ist wohl am besten εὐφρονι zu entnehmen, wenn man nicht εὐφρονi oder ἀμφρονi vorzieht und sowohl X 9 πιντός καὶ εὐφρονi als auch XIV 112 πιντός καὶ εὐφρονi diese ἄπαξ εἰρημένα durch das oft und nur in eben derselben Bedeutung (nie laetus oder benevolus) gebrauchte Wort εὐφρονi ersetzen zu müssen glaubt.» Vagyis εὐφρονi glossa, mely régi időbe megy vissza, mikor valamely olvasó a Quintus Smyrnaeuseknél únos-úntalan ilyen értelemben előforduló εὐφρονi-t εὐφρονi-val magyarázta.

V 680-ban ἀσφάλιος helyett kiadónk ἀσφαλίως-t javasol olvasni. De természetesen mint attributum predicativum particiiummal kapcsolatban is megállhat a hagyományozott lectio, mely mellett Σωφᾶς is bizonyít, ki s. v. Λασγάλιος hivatkozik költönkre.

Íme tehát Rittershusius kiadását oly mértékben lekicsinyelni, mint azt SCHNEIDER tette, nem fogjuk. A kiadás új források hozzávonása következtében a Turnebus kiadásához képest némi haladást jelez.

5. *Lectius kiadása.* Az 5. kiadásról SCHNEIDER ú. l. mit sem tud, noha FABRICIUS-HÄRLESÉK már *Bibliotheca Graeca-juk* III. (tehát nem utolsó!) kiadásuk VIII. köt.-e 634. l.-ján említést tesznek róla. Ez a kiadás megjelent a «Poetæ Græci Veteres cura Jacobi Lectii.» (*Colonia: Allobrogum* 1606. 1614. 2 voll. in f.-*) II. kötete 120—172. l.-ján latinul és görögül. (Fabriciusék szerint «Geneuae» apud Petrum de la Rouiere jelent meg 1606-ban.) Apparatus criticusunkban teljességgel mellözni fogjuk, mert nem egyéb, mint a Rittershusius szövegénének hanyag*) reimprímálása.

6. *Schneider ú. n. nagyobbik kiadása.* Ez a kiadás, mely egyúttal Oppianus *Ἀλεπούνα*-jának fökiadása, a következő címlappal jelent meg: **OPPIANI | POETAE CILICIS | DE | VENATIONE LIBRI IV. | ET DE | PISCATIONE LIBRI V. | CUM PARAPHRASI GRÆCA | LIBRORUM DE AUCUPIO | GRÆCE ET LATINE. | CURAVIT | JOH. GOTTLÖB SCHNEIDER. | ARGENTORATI | SUMPTIBUS AMANDI KÖNIG, BIBLIOPOLÆ. | MDCCLXXVI.** — A 8° 438 l.-on megjelent kiadás a *Ἀλεπούνα*-t a 66—170. l.-on adja, Schneider-től származó prózai latin paraphrasát a 261—318. lapokon, az Animadversioneket hozzája a 380—425. lapokon. Valamennyi editio között ez az egyetlen, mely az idevágó irodalom ismeretével és tárgyi tudással készült. Szerzője felhasználta Rich. Ph. BRUNCKnak, a görög epikusok irodalma mezején rendkívül járatos philologusnak collatioit, melyeket ez R₁ és R₂, kódexkról készített, s azokat a javításokat, melyeket a jeles kritikus a kijegyzett olvasásokkal kapesolatosan koczkáztatott. E javításokból 31-et a szövegen helyezett el, 8-at az Animadversionekben említ meg. Maga 79 helyen javítja a szöveget, de olvasását csak 39 helyen viszi be a szövegbe, a többinek a jegyzetek között ad helyet. Javításai közül az V. ének 50. sorához javasolt πετρόνεται volta-

*) Pl. I 24 ταρίχη, 31 γέρος deest, 48 πετρόνεται, 63, 76, 80 πετρά, 76 διπέρησα; etc.

kepen a BRUNCKÉ, valamint a BRUNCKÉ a II. ének 131. sorához conjiciált λιθόνεται,* a mint az a *Bibl. Nat. Suppl. gr.* 388 jelzésű kéziratból, melyben BRUNCK collatioja reank maradt, kitetszik. De BRUNCKÉ aztán az I. én. 76. sorához ajánlott τ', a II. ének 299. sorához javasolt οὐδὲ ὡς is, a III. é. 223. sorában a δ' οὐ πετρ., a IV. é. 543. v.-hez javasolt νεάτηται, az V. é. 397. sorához conjiciált ἀντρέψεται, 458. sorához javaslatba hozott λέπτηται, 489. verséhez ajánlott ἥθεον, mint azt a kisebb kiadás 208—219. 228. 240. és 247—249. l.-ból láthatjuk. Sajnos, Bruncknak nem minden kritikai észrevételét közli velünk. Ez azonban a kisebbik baj. Schneider nagyobbik kiadásának az a főhibája, hogy kritikai apparatusa megbízhatatlan, új segítőforrásai szegényesek. Mindössze csak két kéziratnak az olvasásaival gyarapította a philologus világának addigi kézirati ismereteit kölönkre vonatkozólag s ez a gyarapodás sem vált a szöveg reconstruálásának alkora hasznára, mint a hogy azt lelkismeretesebb kialaknáza a kéziratoknak lehetővé tette volna. Hogy ezt az állításunkat bebizonyitsuk, elég lesz talán az Animadversiones-ek azon rövid szakaszához helyreigazításokat közölni, mely a 380. lapon az I. ének 30—89. verseihez való megjegyzések foglalja magában.

«V. 31. P. a. S. ἐληγῆσαντο.» — A Schneider-től collationált Reg. 2. (tehát R₁) is ἐληγῆσαντο-t nyújt.

«P. n. ζεληγῆς.» — Reg. 2. is ζεληγῆς-t ad.

V. 37-hez föltétlenül meg kellett volna említeni Reg. 1. Reg. 2. és P. 2. ζεληγῆσαντο olvasásait.

«V. 53. Vulgo ζεληγῆται In Reg. 1. ad vulgatam pro glossa adscribitur ζεληγῆται; περισσεται.» A dolog úgy áll, hogy a két glossa Reg. 2.-ben áll.

«Vs. 56. Junt. P. a. οὐ πετρ. habent.» Nyilván οὐ πετρ.-t akart Schneider a szövegbe tenni, úgy a hogy azt Rittershusiusról láthatjuk, ki p₂ és z οὐ πετρ.-jét fogadja el. De Schneider kritikai eljárása értelmében a jegyzetnek így kellett volna hangzania: «οὐ πετρ. P. a. Reg. 1. Reg. 2. et editi praeter Rittershusium, qui P. 2. et S. πετρ. recepit.»

«Vs. 60. Vulgo ἡ δ' εὐ περφρήσαν, cum tamén recte Juntina

*) A kisebbik kiadásban is előhallgatva.

et' et' πρόμνητον exhibeat, quam lectionem firmat Reg. 1.» — Rittershusiusból, ki p_z és z számára SCHNEIDER egyedüli forrása, látható, hogy ezekben a kódexekben nyoma sincs az én πρόμνητον olvasásnak, valamint saját szemeimmel való meggyőződésem szerint SCHNEIDER többi 3 kódexében sem, de az előző 4 kiadásban sem. Schn. állítása tehát légból kapott.

«Vs. 63. Junt. Ald. P. 1. ἐνθάδε.» — A jegyzetnek így kellene hangzania: «Vs. 63. Ald. P. 1. Reg. 2. ἐνθάδε. S. ἐνθάδε τε.»

63 és 73 között hiányoznak Reg. 2-nek (tehát R₁-nek) és Reg. 1.-nek egészben fontos lectioi, melyek ellenében, vagy melyek mellett állást kell foglalni, így 67 πέπτως, 73 ὄχιος, 72 ἔλκομενος.

«Vs. 73. Omnes libri praeter Reg. 2. πόρος.» Ebből azt következtetnök, hogy Reg. 2.-ben πόρος áll. De a valóság az, hogy itt is πόρος áll, esakhogy correctura után.

«Vs. 76. Vulgo ὄπειρας ὁτε, ubi ὁτε omittunt codex Turnebi et P. a.» — A jegyzetnek következőképpen kellene hangzania: «Vs. 76. Vulgo ὄπειρας ὁτε, ubi ὁτε omittunt Turnebi codex, P. a. Reg. 1. Reg. 2.»

«Vs. 84. P. a. S. recte θασί τε.» — Csakholy az θασί τε Reg. 1-ben is található.

«Vs. 89. Reg. 2. οὐδὲ θύνει.» — οὐδὲ θύνει a Reg. 1-ben is áll.

E szemelvények tehát meggyőzhetik az olvasót arról, hogy a kézirati tudnivalókat illetőleg Schneider nagyobbik kiadása a Rittershusiushez képest alig jelez valami haladást.

7. Schneider á. n. kisebbik kiadása. Azt lehetett ennél fogva várni, hogy a következő kiadás jóval felül fogja mulni az előzőt. E kiadás a köv. címmel jelent meg: ΟΠΠΙΑΝΟΥ ΚΤΗΜΕΤΙΚΑ | ΚΑΙ | ΑΛΙΕΥΤΙΚΑ || OPPIANI CYNEGETICA ET HALIEYTICA. || AD FIDEM LIBRORUM SCRIPTORUM EMENDAVIT IOANNES GOTTLÖB SCHNEIDER | SAXO ACCEDUNT VERSIONES LATINAЕ METRICA ET PROSAICA | PLURIMA ANECDOTA ET INDEX GRAECITATIS. || LIPSIAE APUD IOA. AUG. GOTTL. WEIGEL | MDCCCXIII. | IMPRESSIT BENEDICTUS GOTTHILF TEUBNER. — E kiadás, mely azért nevezetes, mert az első munka, mely a ma világhírű Teubner-cég nyomdájából került, 8° alakban XVI+250+98 lapon jelent meg. A Αλιευτικά a 71—183. l-on áll, a hozzája való Annotationes breves a 208—

250. lapokon. Voltaképpen egy 2 kötetre tervezett kiadásnak I. kötetét alkotja: «Praeterea Weigelius — írja G. H. SCHAEFER, ki a költeményekhez mellékelt PEIFER-féle Cynegetica-fordítást epilogussal láta el — altero volumine, quod, meæ curæ, non nolente Schneidero, traditum, mox publicabit, versionem utriusque carminis prosaicam, eamque accommodatam novæ recensioni, plurima quantivis pretii Anecdota ad Oppianum illustrandum et emendandum, Indicemque Graecitatis plenum complectetur. Anecdota debet partim ipsius Schneideri, partim Peyroni eximia rareque liberalitati etc.» A II. kötet azonban nem látott világöt, mit kívált azért sajnálhatunk, mert így máig sincs Oppianusnak teljes index vocabulorum, mi a kutatást termesztesen megnehezíti. De lassuk, mennyivel jobb ez a kiadás, mint előzöje?

Mindenekelőtt meg kell állapítanunk azt, mire már TÜSEL-MANN mutatott rá (i. é.-e 2. l-ján) a Κυνηγετικά szövegét illetőleg, hogy a kiadásban meglehetősen sok a sajtóhiba. Mi a következőket jegyeztük ki: I 94 πέσθροις, 74 γαπέρχοις, 177 ὀθοῖσι, 263 ἀστακος, 290 ητοι, 391 ἕθης, 434 ἔχοισι, 439 κερπίσειοι, 535 ὅξοπιθεν, 611 ἀκίδεσσι*) 668 τελεσφόραι, II 15 ἀνθρώποισι, 290 βοιθόνεραι, 340 δολήγησι, 430 ἀσπαλίεισι, 466 λαδαθενεσ, 503 κατενήρατο (de 655 ἔρατοι), 645 οὐτέ τοι (de III 451, 452 οὐτέ τοι), II 43 οὐτέ τις στβ.), III 8 ἀδότοισι, 27 ἄγροισισι, 174 πελαγοττέραιοι, 235 κεστημάνει, 240 τρόφαιοι, 267 δείπνοισι, 484 δημητρα, 521 φαύσι, 549 ιδόνοισι, 579 πολιωπόν, 588 βρόχοισι, IV 17 επλάγχοις, 46 ημάλιθοις, 376 ἀλκη, 634 ἐρῆναι (holott pedig I 587 προῦρηναι, III 162 ἐμῆραι, IV 19 κολάρηαι, 357 λατήναι, V 445 ἡνήγαντοι), V 245 ἐνόστιοι, 262 λέπεναι, 573 οὐτέ és 621 ἔχοισι. — Azután vizsgáljuk, minő új forrásokat fordított a kiadó hasznára? De itt sem beszélhetünk valami különösebb haladásról. U. i. csak egyetlen egy kézirattal többet használt fel a maga címlajaira, a meglehetősen fintal q kódexet, — olvasásaira támaszkodva nem kevesebb, mint 27 helyen tér el a többi kódexek olvasásaitól — azonban ezt a kódexet is, miként a többit, nem határozott elvek alapján, hanem, hogy úgy mondjam, ötlet-

*) Ez persze csak a mi szemünkben sajtóhiba; Sch. nem tekintette annak, mint az a 213. l-on notifikált ἀκίδεσσι variansból tűnik ki.

szerüleg aknázza ki. Világosabb képet a codex szöveghagyományáról ott nem nyerhetünk, hol ily megjegyzésekkel kell lépten-nyomon találkoznunk, mint: I 109: «libri scripti partim ἀπόστολος, alii ἀπόστολοι habent; quidam ἀπόστολος» I 305 «ἐναπόλεστος alii libri.» I 403 «alvotátyz zetivz apólyz alii libri dant» I 414 «ἀπόλλυτην τὰ ἔπαστα malim in libro aliquo repertum.» stb. stb., s hol egy árva szóval sincs megmondva, hogy az I. ének 413—592. sorai hiányoznak q-ban. Régebbi javításairól Schneider kisebbik kiadása szövegébe 48 conjecturát vett fel, új javítások gyanánt 36-ot. közte egyet BRUNCKTól, az apparatusban pedig 13 conjecturának ad helyet, egyet ezenfelül BRUNCKTól eredőleg is. A szövegen eszközölt változtatásai között — néhány kitűnő emendatio mellett — van egész sereg oleső conjectura is, mint pld. I 367, II 266, 271, 298, 377, 549, III 616, IV 681, V 158, 501 és 524-hez. Nem terjeszkedhetünk ki itt arra, hogy conjecturáit egyenkint értékők szerint méltassuk — ennek akkor lesz helye, midön a Αἴσατον-nak vitás olvasásait teszszük magyarázat tárgyává, — fóloslegesnek tartjuk megbizonyítani, mily hibás lectiókat örökolt a kisebbik kiadás a nagyobbiktól, de arra rá kell mutatnunk, hogy a második editio egyes állításaiban egyenesen félrevezet.

Igy mindenki az I. ének 93. sorához azt jegyzi meg, hogy az ἀρι változtatást BRUNCK eszközölte. Mi fentebb láttuk, hogy a conjectura Rittershusinstól ered.

Az I. ének 137. sorához azt tudja, hogy az ἀναπτύξαν javítást BRUNCK cselekedte meg, noha nagyobbik editioja 384. l-ján maga kifejezetten ezt írta: «Omnes libri ἀναπτύξαν preferunt, quod nos ex emendatione BOCHARTI in Hieroz. T. I. p. 43. mutavimus.»

I 637-hez a régebbi kiadás, melynek szövegében τρέψονται áll, ezt a jegyzetet hozza: «Eodem v. editi τρέψονται. Deinde S. Juntina ἔχονται. In Reg. 2. τρέψονται est, unde BRUNCK θρέψονται efficiebat et probabat. Hanc lectionem glossa P. I. manifeste respicit, que habet: μέλλουσι τραχήναι.» Viszont a kisebbik kiadásban, melynek szövegében θρέψονται olvasható, a köv. jegyzet található (p. 213): «vulgatum antea τρέψονται in τρέψονται mutavit Brunck, qui deinde nostrum probavit ductum e Paris. 2. τρέψονται et glossa Paris. I. μέλλουσι τραχήναι.» Kérdés, mi a

Brunck conjecturája s a μέλλουσι τραχήναι glossa R, vagy P, codexekben van-e meg?

Szakasztott ugy vagyunk az I. ének 744. sorához írt jegyzeteivel. Ném tudunk rájönni arra, mi az ö conjecturája s mi van a Reg. 2.-ben (tehát R.-ben)?

II 194-ben, a kisebbik kiadás szövegében ὅστραπα σωρπλατάγης áll; a jegyzet pedig ezt hozza: «ὅστρεα libri quidam, omnes σωρπλατάγης. Verum dedit Eustath. ad Homer. p. 1290.» Viszont a nagyobbik kiadásban (p. 396) ezt adja tudtunkra Schneider: «Vulgo ὅστρεα σωρπλατάγης. Recte Junt. Aldina, P. a. S. et Eustathius ad Homerum p. 1290, ex quo σωρπλατάγης restituimus Oppiano.» A valóság azonban az, hogy P.-ben (tehát Schneider P. a.-jában) σωρπλατάγης olvasható, a többi codexben s a Schneider-előtti kiadásokban ellenben σωρπλατάγης.

II 297 mindenkit kiadás szövegében εἰ γάρ áll. A nagyobbikban ez a jegyzet: «P. I. εἰ γάρ ποσ.» A kisebbikben: «εἰ γάρ ποσ Pal. I. Vulgatum εἰ γάρ correxi.» Ez így érthetetlen. De az ö szövegeiben is csak εἰ γάρ ποτ' áll, akár a régebbi kiadásokban vagy a kódexek túlnyomó részében.

IV 109 καὶ ὕστετον οἰστρον ἔχοντες t olvasunk a kisebbik editioban; jegyzetben pedig: «ἔλοντες Paris. I. margo ἔχοντες cum vulgatis. ἔρντες dedit Brunck.» A nagyobb kiadás szövegében καὶ ὕστετον οἰστρον ἔρντες áll; jegyzetben viszont (p. 413): «Reg. I. ἔλοντες et in margine γρ. ἔχοντες, quod posterius editi habent. ἔρντες ex conjectura Brunckii dedimus.»

V 301 (kis kiadás)-hez az a jegyzet van fűzve, mely a nagyobbik kiadásban V 195-höz van csatolva.

V 458 a πάθος εἰ πάσα λέληθεν mint RITTERSHUSIUS olvasása van fölemítve, holott a TURNERUS kiadása már hozza — az Aldina után!

Ugyancsak RITTERSHUSIUS neve alatt szerepel V 610-ben az εἰσόκ' ἀν εἰρύσσωσι olvasat. De már (εἴσοδ' eltéréssel) ott találjuk az Aldinában, s változatlanul TURNEBUSNÁL.

V 624-ben szintén RITTERSHUSIUSnak van tulajdonítva az ἀσθλεύσοσι μέσον πάρον ἐξαγίοντες olvasás, holott az Aldinában és TURNEBUSNÁL is találjuk.

Schneider kiadásának apparatusára tehát nagyban és egészben alig-alig építhetünk. Szövegkriticai eljárása ingadozó, a leg-

jobb esetben eklektikusnak minősíthető. Ez kitűnik abból is, hogy olvasásokat, melyeket nagyobbik kiadása jegyzetei közé szövegével szemben helyeslőleg emel ki, kisebb editioja szövegébe nem vesz fel. Utalok e tekintetben az I 84, 259, 303, 555, 597, 613, 765, II 63, 144, 570, 590, III 202, 631, IV 8, 181, 363, V 294, 430 és 536-hoz írt észrevételeire.

S. F. S. Lehrls kiadása. A *Alkotász* ezen utolsó kiadása a köv. czimfi munkában jelent meg: Poetae Bucolici et Didactici, Theocritus, Bion, Moschus, recognovit et praefatus est C. Fr. Ameis; Nicander, Oppianus, Marcellus de piscibus, Poeta de herbis, edidit F. S. Lehrls; Phile De animalibus, Elephante, Plantis etc. edidit Fr. Dühner: Poetarum de re physica et media reliquias collegit U. Cats Bussemaker: Aratus, Manethonis, Maximi et aliorum Astrologica recensuit et dissertatione instruxit Arminius Koechly. Graece et Latine. Parisiis, editore Ambrosio Firmin Didot, instituti imperialis Francie typographo. (újabb lenyomat) MDCCCLXII (első kiadása MDCCCLII). 8° A 2. részben a 41—106. lapokon. — Ezt a kiadást voltakép F. S. Lehrls testvére, a hires Kari Lehrls, rendezte sajtó alá s latta el előszóval. Sajnos, ez a kiadás sem mozdítja valami sokat előbbre az oppianusi szövegkritikát. Új kézirati anyagot nem ád; Schneider kisebbik kiadását reimprimálja akként, hogy esak 74 helyen tér el tőle. A Schneider kiadása óta megjelent irodalomból felhasználja mindenekelőtt Koechly Coniectanea-it s a LEHRLS K. Quaestiones epicæ-it, s a maga részéről még 10 javítással gazdagítja Oppianus kritikai apparatusát; ezek közül azonban a II. c. 257. és 408. sorához valókat már SCHNEIDER tartotta szükségesnek nagyobbik kiadása 399. I.-ján, II 377 fol van eserelve a hagyományozott olvasással, II 495 és V 534 interpunctios elterésre vonatkoznak, III 461 már a Juntingban és Aldinaban áll. Nem használta fel azonban GOTTFRIED HERMANNnak a Koechly Coniectanea-iról írt tanulságos recensióját, s nem iparkodott hasznos húzni abból a collatióból, melyet Passow pról készített volt. Latin paraphrasisa erősen a Rittershusiusénak a nyomán halad.

Látnivaló tehát, hogy a *Alkotász* kiadásai súlyos fogatkozásokat tüntetnek fel s már ebből a szempontból is új kiadással végleg kiszorítandók. Az új kiadást az azóta felgyűlemlett irodalmi anyag is teszi szükségessé.

IV. A *Dilectioz*-ra vonatkozó irodalom.

1. A *Alkotász* legrégebbi latin fordítása: Czumlap nélkül; kezdődik:

Vita Oppiani Laurentii Lippii Collensis ad ma | gnificieuz Virum Laurentium Medicem | fol. 1^b et 2^{ab} (verses:)

Proemium Laurentii Lippii Collensis super in | terpretatio-
nem Oppiani ad magnificum viruz Lau | rentium Medicem

fol. 3^a—57^a a *Alkotász* fordítása, majd utána Disticha Lau-
rentii Lippii Collensis ad mag | nificum Virum Laurentium
Medicem. — fol. 63^a Philippus Poseus ad lectorem.

Ebben Poseus kijelenti, hogy a munka Impressum in Colle
Oppido Muncipio(!) | Florentino anno ab hūitate Christi
MCCCCCLXXVIII die XII Septembris. — 4°, összesen 63 levél.

Bibliographiai leírását I. HAIN Repertorium bibliographicum,
in quo libri omnes ab arte typographica inventa usque ad annum
MD typis expressi recensentur (Stuttgart 1826; 2 köt.) II.
k. 1. r. 527. l. s Codicum sœc. XV impressorum, qui in Regia
Bibliotheca Borbonica adservantur Catalogus . . . labore et in-
dustria F. FRANCISCI DE LICTERIS (Nápoly 1828. 1830. 1833.
(3 köt.), 1841 [2 suppl.; egy nyomtatott s egy kézirati] II. köt.
200. l. — Ennek újabb lenyomata a köv. czimlappal jelent meg:

Oppiani Poetæ Alieuticon seu de Piscibus | Libri. V. E greco
tradtueti | Ad Antoninū Imperatorē. | Disticha Laurentii Lippii
Collensis | Ad Laurentium Medicen: | Oppiani Poete Vita | .
A hátlapon: Impressum Venetiis Anno ab hu- | manitate Christi.
M. D. VIII. Pridie Kalen | das Sextiles. — 4° 73 levél.

2. Iovius, De piscibus marinis stb. (Róma 1527.)
3. U. a. De Romanis piscibus libellus. (Bázel 1531). —
Olasz kiadása: De' pesci Romani. (Velence 1560.)

4. P. GYLILIUS, Ex Aelianī historia per P. G. Latini facti,
itemque ex Porphyrio, . . . Oppiano tum eodem G. auti
libri XVI. De vi et natura animalium. Eiusdem G. Liber unus,
De Gallicis et Latinis nominibus piscium (Lyon 1533).

5. FR. MASSARIUS In nonum Plinii librum, qui est de Aquati-
tium natura, castigationes et annotationes. (Bázel 1537.)

6. E. VUOTTONI De differentiis animalium libri X (Páris 1552).

7. P. BELLONIUS De aquatilibus libri 2 (Páris 1553).

8. G. RONDILETIUS Libri de piscibus marinis, in quibus vera Piscium effigies expressæ sunt (Lyon 1554).
9. U. a. Vniversæ aquatilium Historiae pars altera, cum veris ipsorum Imaginibus (U. o. 1555).
10. P. OVIDII Nasonis Halieuticon: hoc est de piscibus Libellus . . . emend. et explic. per CONR. GESNERUM (Év n., de előbb mint a Histor. Anim.; v. ö. p. VI) (Zürich).
11. H. SALVIANI Aquatilium Animalium historiae liber primus cum eorumdem formis, aere excusis (Róma 1557).
12. CONR. GESNER Historiae Animalium liber IV. qui est de Piscium et Aquatilium Animantium natura. Cum iconibus singulorum ad vivum expressis fere omnibus DCCVI [2. kiad.-ban DCCXII] (Zürich 1558; 2. kiad. Frankfurt 1620).
13. U. a. Historiae Animalium liber V. qui est de Serpentium natura. Ex variis schedis et collectaneis ejusdem compositus per Jac. Carronum (Zürich 1587; 2. kiad. Frankfurt 1621).
14. U. a. Nomenclator Aquatilium Animalium, seu Icones Animalium, in mari et dulcibus aquis degentium, plus quam 700. Edit. III^a (Frankfurt-Heidelberg 1606).
15. P. LEOPARDUS Emendationum et miscellaneorum libri XX. (Antwerpen 1568, 1604).
16. A. SCHOTT Observationum Humanarum libri V. (Hanau 1615).
17. G. J. VOSS De poëtis græcis (Amsterdam 1654).
18. FR. WILLUGHBEY ARMIG De historia piscium libri IV. (Oxford 1686).
19. Angol ford. DRAPER és JONESTÓL e címen: Halieutick, of the natural fishes and fishing of the ancients, in five books. (Oxford 1722).
20. OPPIANO della pesca e della caccia. Tradotto dai Greco e illustrato con varie Annottazioni da ANTON MARIA SALVINI. (Firenze 1728). Újabb lenyomata (Nuova edizione coll' aggiunta delle notizie sulla vita dell' autore per G. Alessandro Greenhill) a Bibl. Rara-ban (48. sz.; Milano 1864); minden jegyzet nélkül La caccia e la pesca di Oppiano cz.-en (Velence 1844) a 'λ. fordítása a 61—156. l.-on.
21. GEORGIUS D'ARNAUD Lectionum Græcarum libri II etc. (Hága 1730).

22. (D'ORVILLE) Miscellaneæ Observationes in auctores veteres et recentiores (Amsterdam 1732—39, 10 k.) III. k. p. 58—66, 100—142.
23. P. ARTEDI . . . Ichthyologia sive Opera omnia de Piscibus . . . Edidit Carolus Linnaeus (Lejda 1738).
24. ΧΑΡΙΤΩΝΟΣ Ἀρροδισίως τῶν περὶ Χαϊρέαν καὶ Καλλιρροῆς ἐρωτησῶν δημητράτων λόγοι γ'. J. Th. D'Orville publicavit etc. (Amsterdam 1750).
25. JO. PIERSON Verisimilium libri II (Lejda 1752; és Lipese 1831).
26. P. J. FOERTSCH De Oppiano poëta (Lipese 1749).
27. P. ARTEDI Synonymia Piscium Græca et Latina. Auctore Jo. G. Schneider (Lipese 1789).
28. ORPHICA. Cum notis H. Stephani, A. Chr. Eschenbachii etc. recensuit G. HERMANNUS (Lipese 1805).
29. E. GERHARDIUS Lectiones Apollonianæ (Lipese 1816).
30. Les Halieutiques, trad. du poème grec d'Oppien, où il traite de la pêche et des mœurs des habitants des eaux, par J. M. LIMES (Páris 1817).
31. ΤΡΥΦΙΟΔΩΡΟΥ Ἀλοττις Ἰλιος. Cum J. Merrickii et G. H. Schaefferi annotationibus integris etc. edidit FRID. AUG. WERNICKE (Lipese 1819).
32. FRANC. PASSOW Variae lectiones in Oppiani Halieutica e codice Pragensi enotatae (Boroszló 1824). Újra lenyomtatva az Opuscula Academica (Lipese 1835) 203—214. I.-ján.
33. Musæi grammatici De Herone et Leandro carmen. Ex rec. Jo. SCHRADERI. Edit. novam . . . curavit G. H. Schaefer. (Lipese 1825).
34. K. LEHRS Questiones epicæ Königsberg 1837) 303—33. I.
35. A. KOECHLY Coniectanea in Apollonium et Oppianum. (Lipese 1838) Újra lenyomtatva az Opuscula Philologica (Lipese 1881, 1882) I. kót.-e 300—337. II.-in. Recensióját I. HERMANN G. Opuscula-i VIII. kót.-e (Lipese 1876) 41—46. I.-ján.
36. F. PETER Commentatio, in qua enarrata Virorum doctorum de Oppianis disceptatione in eorundem vitam græce scriptam inquiritur. (Zeitz 1840).
37. Scholia in Theocritum. Auctiora reddidit et annota-

tionē critica instruxit Fr. Dübner. Scholia et Paraphrases in Nicandrum et Oppianum. Partim nunc primum edidit, partim collatis codd. mss. emendavit, annotatione critica instruxit et indices confecit U. CATS BUSSEMAKER (első kiadása. Páris 1849; ujabb lenyomata 1878).

38. H. O. LENZ Zoologie der alten Griechen und Römer. deutsch in Auszügen aus deren Schriften nebst Anmerkungen (Gotha 1856).

39. DUMÉRIL Reptiles et poissons de l'Afrique occidentale (Páris 1862).

40. TH. HENRI MARTIN Études sur la vie et les œuvres d'Oppien. Megjelent a Journal général de l'instruction publique XXXI. 1862) évf. a 941—942, 948—950, 993—995, XXXII. (1863) 5—7, 77—79, 108—110, 180—181, 219—221, 250—251, 260—262. II.-in s külön (Páris 1863).

41. M. SCHMIDT Zu Oppian. Rhein. Museum für Philologie XX (1865) 633. 1.

42. LOHMEYER De vocabulis in Oppiani Halieuticis aut peculiariter usurpatis aut primum exstantibus (Berlin 1866).

43. BETTA I rettili ed anfibi del regno della Grecia (Venezze 1868).

44. AD. AUSFELD De Oppiano et scriptis sub eius nomine traditis (Gotha 1876).

45. T. MOMMSEN Die Präpositionen $\alpha\pi\tau\alpha$ und $\mu\pi\tau\alpha$ bei den nachhomerischen Epikern (Lipese 1879).

46. TH. BIRT De Halieuticis Ovidio poete falso adscriptis. (Berlin 1878).

47. Les Halieutiques, poème en cinq chants sur la Pêche maritime. Les Cynégetiques, poème en quatre chants sur la chasse des quadrupèdes, par Oppien de Syrie. Traduction entièrement nouvelle, avec une préface et des notes par E. J. BOUQUIN (Coulommiers 1877). — E közös címen La pêche et la chasse dans l'antiquité (Páris 1878).

48. I. HILBENG Das Princip der Silbenwægung und die daraus entspringenden Gesetze der Endsilben in der griech. Poesie. (Bécs 1879).

49. K. PREUSS Zum Sprachgebrauche der Oppiane I (Lieg-
nitz 1880). II (1883).

50. A. RZACH Studien zur Technik des nachhomerischen heroischen Verses (Bécs 1880). Klny. a béesi akadémia Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe-böl (XCV. köt. 1879).

51. A. RZACH: Neue Beiträge zur Technik des nachhomerischen Hexameters (Bécs 1882), Klny. a béesi akadémia Sitzungsh.-eiböl (C. köt. 1882).

52. N. CHR. APOSTOLIDES La pêche en Grèce (Athènes 1883).

53. WESTWOOD-SATCHWELL Bibliotheea Piscatoria (London 1883).

54. F. RUDOLPH De fontibus quibus Aelianus in varia historia componenda usus sit. Leipziger Studien zur class. Philologie VII. (1884) 1—138. I.

55. S. LEO STERNBACH Meletemata Græca. I (Bécs 1886).

56. VÁRI Néhány észrevétel a kilikiai Oppianushoz. Egyet. Phil. Közl. XIV. (1890) 457—464. 1.

57. H. ADD. HOFFMANN and D. STARR JORDAN A catalogue of the fishes of Greece, with notes on the names now in use and those employed by classical authors. Proceedings of the Academy of natural sciences of Philadelphia. 1892, évf. 230—285. I.

58. VÁRI Szövegjavítások kilikiai Oppianushoz. Egyet. Phil. Közl. XVI. (1892) 445—464. XIX (1895) 30—37. 1.

59. VÁRI Oppiani Cilicis codicum in bibliothecis hodie adseruatorum series. Neue Jahrbücher für Philologie und Pädagogik CXLVII (1893) 409—416. 1.

60. REITZENSTEIN Zu Oppian und Columella. Philologus LVII (1898) 317. 1.

61. VÁRI Ad Oppiani Halieutica (I 73). Egyet. Phil. Közl. XXIV (1900) 172, s k. I.

62. LA ROCHE Zur Prosodie und Metrik der späteren Epiker. Wiener Studien XXII (1900) 35—55. 1.

63. H. G. BRONN Die Klassen und Ordnungen des Thierreichs wissenschaftlich dargestellt in Wort und Bild (Heidelberg 1859 és k. év). VI. Bd. I. Abtheilung Pisces (Fische). Bearbeitet von Dr. ERNST LÖNNBERG (Leipzig 1901. s kk. évek).

64. Epische und elegische Fragmente. Bearbeitet v. W. SCHUBART und U. v. WILLAMOWITZ-MOELLENDORFF. Mit einem Beitrag v. F. Buecheler. Mit 2 Lichtdrucktafeln (Berlin 1907). Berliner Klassikertexte. Heft. V. Griechische Dichterfragmente. I. Hälften.

V. A scholionok.

A szövegnél még hanyagabb elbánásmódban részesülték a scholionok, holott a szöveghagyomány ágazatának kibogozásához ugyancsak nem megvetendő segédeszközökül szolgálnak. Scholionokat, mint láttuk, kiadtak először RITTERSHUSIUS, később BUSSEMAKER. Rittershusius z, P, és p₂ kéziratokból adta ki őket, de mivel — mint (27. l.) láttuk — z és p₂ a Αἰετοτρά-nak csak I—III. énekét tartalmazzák, — azonfelül pedig P₁-ben a IV—V. énekhez inkább csak glossák, mintsem valódi scholionok maradtak fenn, ebben a tekintetben Rittershusius kiadásának nem sok hasznát veszszük. Bussemaker viszont ezeket a scholionokat saját bevallása szerint (VII. l.) átvette, de 3 párizsi codexból (Ra = R₂, Rb = R₁ és Rc = Paris, reg. gr. 2755) kiegészítve és javítva azokat; mivel azonban R₂-ben «ad librum III. et IV. seholia multo rariora occurunt, et liber V. unico tantummodo scholio instructus est», R₁ «ab initio usque ad finem glossis interlinearibus instructus», a Paris. reg. gr. 2755 végre töredékes és scholionokat csak «passim» tartalmaz, a Bussemaker kiadása sem elégíti ki várakozásunkat. Bizonyos, hogy a scholionoknak egy új kiadása sok időbe, fáradtságba és tetemes költségebe kerülne s azért szerzőnek is meg kellett elégednie azzal, hogy a feltünnöbb hézagokat betöltsse s az újabb kiadáshoz csak anyagot hordjon és útbaigazításokat adhasson; de még így is azt hiszi, hogy a szövegconstituálás érdekében hasznos munkát végzett.

Hadd állapitsuk meg mindenekelőtt, mely kéziratokban maradt fenn az a Bussemaker-féle corpus akár egészében, akár kivonatban? S itt előrebocsájtjuk azokat a kódexeket, melyekben maga a ΑΙ.-szöveg nem maradt ránk.

a) *Codex Taurinensis* gr. 139. chart. Hogy ez a Bussemaker-féle corpust tartalmazza, kiviláglik abból mit Bussemaker mond p. VIII: Cod. 139 Scholiastam continens in libr. I. Hal. Oppiani *longe uberiorem*.

b) *Codex Monacensis* gr. 134, chart. in f.¹, sicc. XVI.

c) *Codex Monacensis* gr. 81. chart. Ezekről Bussemakernél ezt olvassuk (p. IX): initia autem codd. 81 et 134 ad verbum consonant nostris et Rittershusio.

Azonban e scholionokat rendszerint a szöveg kíséretében olvassuk, nevezetesen a következő kéziratokban:

g (*excerptis ex scholiis editis ab eodem Bussem.* Martini-Bassi I. p. 361); h; k; L fekete scholionai; Z; f; e; p₂; r₂ vörös scholionai; r₃; r₄; y; x; r₅; r₆; r₇; r₈; U; z; a Vatic. gr. 1943; b-nek (l. 17. l.) úgy közbeszűrt, mint lapszeli scholionai; d; a Paris. reg. gr. 2755; R₂; R₁; o*); P₁; W; w; — a szöveghez collationált r kéziratra nézve, valamint q kódexre nézve nem adhatok felvilágosítást.

Kire megy vissza e Bussemaker-féle corpus?

FABRICIUS a Bibl. Graeca régebbi kiadása III. kötete 627. l-ján azt tartja, hogy Ιωάννης Τζέτζης-re; MARTIN (p. 24) pláne Εύτετζιος-ra gondol, ki a Αἰετοτρά-nak paraphrasisát adta; PH. LABBEUS végre Nova bibliotheca mss. librorum (Párizs 1653) 111. l-ján Ιωάννης Διάκονος Πεδιάσιμος (cognomine) Τσαληνός-ra tereli a figyelmet, ki azonban nem *egy*, hanem két író (l. KRAMRACHER GBL² 557. s k. l.). E háromfélé foltevés közül a második egészén önkényes és mivel sem igazolható. Az első és harmadik azonban figyelemre tarthat számot.

Tzetzes neve figyelembe jöhét a következő okoknál fogva:

A codex Monacensis 134 gr. scholiongyűjteménye e címet viseli (fol. 3r): σχόλια εἰς τὰ τοῦ ὀπτικοῦ ἀλευτικά ὅπε τζέτζοι καὶ έτέρων. A kódexben az exegesis, noha nem a fenti corpus-hoz tartozik, a τοῦ παγίστρου τζέτζοι έτιγγησε címet viseli, mi bizonyósága annak, hogy a XIII. sz.-ban tudták, hogy Tzetzes (János) Oppianost kommentálta. A Bussemaker-féle corpusban 3 izben politikus versekben írt s a scholionok közé ékelt versszakokat találunk, melyek közül kettő Tzetzes neve alatt van hagyományozva. A h kéziratból másutt közlendő scholionok egyike (ad I 479) külön e címet viseli τοῦ παγίστρου; már pedig az e kódex *myl*-ától eredő scholionai javarésszt a Bussemaker-féle corpus alkotó részeit teszik. E corpusban a következő írókra történik hivatkozás: Ορφεος, Ησιόδος (I 500, 591, II 244, III 463), Αισχύλος (I 234, IV 504, 525), Σοφοκλῆς (I 152), Εὐριπίδης (I 36,

¹) DARKÓ János dr. volt szíves 1907-i oxfordi tartózkodása idején e kézirat scholionait illetőleg felvilágosításokkal szolgálni; értők e helyt hálás köszönetet mondok.

II 319), Ἀριστοφάνης (I 152, 154, II 429), Ἐπίχαρος (II 167), Μένανδρος (I 649), Δημοσθένης (I 649), Ηλάτων (I 296), Αριστοτέλης (II 570), Θεόφραστος (IV 2), Ἰπρόδοτος (I 147) [Ιπρόδωρος?], Λυκόφρων (I 406, II 499, III 403), Αριστοκλῆς (I 225), Απολλώνιος (I 7), Genesis (I 390), Evangelia (II 40), Αδαμάντιος (I 157), Φιλόξενος (II 529), Χοιροβοσκός (II 688); már pedig tudjuk (l. KRUMBACHER i. m. 530. s k. lpk), hogy Joannes Tzetzes Οὐρηρος-hoz, Ησιόδος-hoz, Αριστοφάνης-hez, Αριστοτέλης-hez és Λυκόφρων-hoz kommentárokat írt. — viszont azonban azt is, hogy ez érvnek aránylag gyöngé érv, mert pld. Μοσχόπονιος Batrachomachia-kommentárában is cíitalja Ὁμηρος-τ., Ησιόδος-τ., Αἰσχύλος-τ., Σοφοκλῆς-τ., Εὔριπιδης-τ., Αριστοφάνης-τ., Ηλάτων-τ., Αριστοτέλης-τ., Λυκόφρων-τ., Αριστοκλῆς-τ. és Χοιροβοσκός-τ. Joannes Tzetzes olvasta Ὄππιανός-τ., Χλωρίδες-eiben 5 helyen (I 410; III 1000; IV 637; VIII 110—112; X 480; l. MARTIN p. 23) idezi; idezi a Λυκόφρων-scholionokban is. Κανόδων, Ἀργες e mellékneve, Eustathioson kivül csak Tzetzes Λυκόφρων-scholionjaiban van magyarázva; magyarázza különösebb ok nélkül az I. é. 54. sorához írt egyik Ὄππιανός-scholion is.

Már az idézett írók, mint Φιλόξενος és Χοιροβοσκός szinte kizárták, hogy Εὐτέκνιος-t tekintsük e scholion-corpus compilátorának; de az a tény, hogy Εὐτέκνιος különböző paraphrasai^{*} a VI. évszázbeli hires Vindobonensis Medie. gr. 1.-ben vannak összefoglalva s maga Bussemaker már észrevette azt a szoros kapcsolatot, mely Ὄππιανός-scholionaink és az Etymologicum

^{*}) Tehát a Ηεράρχαι; ή τῶν Νικάνδρου Θερίανον fol. 393—437; a Ηεράρχαι ή τῶν Νικάνδρου Ἀλεξανδρείαν fol. 438—450; a Ηεράρχαις εἰς Ὄππιανος Ἀλεξανδρία (inscriptionis expers) fol. 460r * kk.; a Ηεράρχαις εἰς Διονύσου Ἑτεκνία, fol. 474—485v. l. DIELS Die Handschriften der antiken Ärzte (Berlin 1906) II 38 s. k. l. E paraphrasikkal kapcsolatban említem a Κυνηγετικά-hoz írtat is, melyet TÜSELMANN adott ki Die Paraphrase des Euteknios zu Oppians Kynegetika címen (Berlin 1900). A szerzöről ott (p.7.) ennyit mond: «Die Zeit des Euteknios ist ungewiss; seine Darstellung verweist ihn in eine Periode, wo das Gefühl für den Unterschied der Modi der lebendigen Sprache verloren gegangen war.» Semílitem azt, melyről MILLER szól a Mélanges de la littérature grecque (Páris 1868) X. l-ján: «Paraphrase des Halieutiques d'Oppien d'après un manuscrit du X. siècle» címen.

Magnum között fennáll, bizonyossá teszi, hogy Εὐτέκνιος Τζέτης mellett nem jöhét számba.

Más kérdés persze az, hogy az Ὄππιανός-scholionokban fel-feltünetező paraphrasticus elemek minő viszonyban állanak az Εὐτέκνιος-paraphrasissal. Ezt a kérdést már Lunnus vetette fel a Die Pindarscholien (Lipese 1873) cz. műve 52. l-ján, de e kördesre felchni addig, mik a héci Εὐτέκνιος-szöveget nem ismerjük, nem tartjuk időszerűnek.

Értható, miért gondolt LABBEUS Joannes Galenusra. Az Ambrosianus A 155 sup. és B 35 sup.-ban Αλιεύτερά-scholionok foglaltatnak Joannes Diaconus Pediasimus és Joannes Diaconus Galenus Hesiodus- és Homerus-commentariusi társaságában.*) E scholionok még az Ambrosianus C 222 inf.-ban, az Ambrosianus H 18 sup.-ban s a cod. Monac. 152-ben vannak meg. Gyerebben pedig tartalmazza M is, a mint azt pld. a fol. 22^v-n álló ιττέον, ὅτι ἐδήλωσε τόπον των κεζδετού scholion is mutatja, s L (vörös schol.-ail) De ezek toto genere különböznek a Bussemaker-féle corpustól, vagyis a *scholia Parisina*-któl s rövidség okiért *scholia etymologica*-knak is keresztelhetők el, mivel egyúttal jellemeztük e magyarázatoknak jellegét is. Még annyira sem értékesek, mint a párizsi scholionok, miként azt az itt A-ból (= Ambrosianus C 222 inf.-ból) lenyomtatott részlet nyilvánvalóná teszi:

[fol. 258^v] τοῦ μαργαρίτρου τζέτηον ἐξήγησις ἀ· τοῦτο προκατάστασις καὶ προοικομοία καὶ προκατασκεψή καὶ προδιηγησία. ἔθνεα· εἰπεν ἐκ μετατοράς τῶν ἔθνων ὡσπερ γάρ ἐκεῖνα ἀλλήλοις [sic i; ἀλλήλως Α] μάχονται, καὶ οὖν εἰπεν κατεσθίουσιν οἱ κρείτονες τούς ἐλάττονας, οὗτοις καὶ οἱ ἔχθνες (BUSSEMAKER [a köv.-ökben a nevet elhagyom] 260, 2, 3). πολυσπερέας τὰς ἐπὶ πολλὰ μέρη διεσπαρμένας τάξεις τῶν ἔθνων, ἥ τὰς πολυσπόρους. (261, 1, 1,) ἀμφιτρίτης· τῆς θαλάσσης· ἐνταῦθα δὲ ἀπὸ τοῦ περιεχομένου τὸ περιέχον ἐκάλεσσεν· ἀμφιτρίτη δὲ μία τῶν νηρητῶν, γυνὴ δὲ τοῦ ποσειδῶνος· ἥ ἀπὸ τοῦ ἀμφιστέρωθεν τρίτην τάξιν ἔχειν, ἀπὸ μὲν τῶν ἄνω αἰθήρ, ἀπὸ καὶ θάλαττα, ἀπὸ δὲ τῶν κάτω ἔρερος, γῆ καὶ θάλαττα. (261, 1, 29) *Ὀππατον* add. i) εἰπάνεν ὄπατον ἐγώρισσεν

*) L. MARTINI-BASSI i. m. 1. 52. s. 87. lapjait. — B 35 sup.-ban azt olvassuk e scholionok után: τοισιδέν τοισιδέν τοισιδέν τοισιδέν καρούσισιν τοι γεληνού. Úgyde ez a kódex másolata az A 155-sup.-nak, ahol előzőleg J. Galenus Hesiodus-allegoriái állnak. Ez utóbbit kódex hanyagul van másolva, de ugyanelek hanyagul B 35 sup. is.

αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀρχόντων, εἰπὼν δὲ γαῖης ἐχώρισεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ θεοῦ διός. *〈ἔκαστος add. i〉* ἔκαστος εἰς τὸ εἰ δασεῖσαν, διότι τὸ εἰ πρὸ τοῦ καὶ δασύνεται πλὴν τοῦ ἐκεῖνος, διότι ποτὲ μὲν προέργεται, ποτὲ δὲ μεταπίπτει τὸ γάρ εἰ προεργάμενον καὶ ἀποπίπτον ψιλοῦθται· ἔστι γάρ κάκενος ἀντὶ τοῦ καὶ ἐκεῖνος, τὸ δὲ *〈καὶ addidi〉* ἔκαστος οὐκ ἔνι δόδες λεγεῖθηναι κάστος. *〈εἰχθυόθεντα add. i〉* ἐχθὸς ἀπὸ τοῦ ἔσθαι καὶ πέμπεσθαι τῇ χρόνῳ ίθὺς καὶ ἐγίνεται· ἀντὶ τοῦ μητρὸς ἦγουν τὰ μισθῶντα ἄλληλα τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐχθρά. (261, 1, 53-54.) Βουλᾶς· τὰς ἐπιβουλὰς τῶν ἐχθρῶν ἡ τῆς ἀλιευτικῆς τέχνης πολέμοις, τὰ ἐπὶ πολλὰ τρέπειν δυνάμενα βουλεύματα, μηχανήματα, τουτέστι τὴν τέχνην τῆς ἄγρας. (261, 2, 11-12.) ἀφράστοις· μητραὶ φανομένοις, ἀπροσδοκήτοις, ἀγνώστοις, ἀδεωρήτοις, ἀλέκτοις· ἡ τοῖς νοητήναι μηδενὶ δυναμένοις. (261, 2, 13.) *〈χρυσῆ add. i〉* μετάθεσις Ἰωνῶν· ταρδίᾳ πραδίᾳ ἀντὶ τοῦ καρδίας, ἀδηλοποιούν, μητραὶ φανομένην, ἀκατανόητον καὶ ἀφανῆν· ἡ τὴν ἀφανιστικὴν καὶ ὀλέθριον, ἀδηλος ἀπὸ τοῦ αἱ στεργτικοῦ μορίου καὶ τοῦ ὅρλος, ὁ ἀφανῆς ἐπενθέσει· δὲ τοῦ εἰσιλικῶς ἀδηλοῦς· ἀειδεῖλος δὲ *〈διὰ τῆς εἰς〉* διεφθῆρον¹⁾ ἀπὸ τοῦ ἀειδελεάζειν. (261, 2, 16-17.) ταλιμητῆς χρυσῆ²⁾ όντας τοι καὶ ἀναφιωνητικῶς τολμηρῆ πραδίῃ χωρὶς τοῦ Α.³⁾ βένθη⁴⁾ ἐκ τοῦ βαθεῖα, τὸ πορεύομαι· ὁ μελλων βάσω⁵⁾ βαθὸν⁶⁾ κατὰ δὲ τὴν Γορτυνίου λέξιν βένθον, καὶ ερωτῇ Ἰωνικῇ τοῦ εἰς Ε⁷⁾ βένθος. γλούχην μὲν ὀρίτροφον τῶν γλούχην μὲν θῆρα καὶ δρίτροφον ἡ θηρητὴρ καὶ ὁ κυνηγός ὅρα τε καὶ βλέπει, καὶ εἴς ἐναντίας αὐτοῦ ἐργάμενον δουκεῖν καὶ τηρεῖ ἀμφαδίην καὶ φανερῶς, ὅπεις ἔκαπτεν καὶ πόρων βαλεῖν καὶ πληγῶν δαμάσαι καὶ τρωσαι αὐτὸν. ἀμφοτέροις δὲ τοῦ ἀνήρ καὶ ὁ θῆρ ἀτραλῶς μάχονται· ἐπὶ γῆς, οἱ μικροὶ δὲ τῇ ὕδει αἰκίλακες τινέμποροι τοῖς κυνηγοῖς καὶ ἀκόλουθοι· ἔπονται ἥγεμονείοντες καὶ διηγοῦντες αὐτοῖς εἰς τὴν εἰσήγη τῶν θηρῶν καὶ σημαίνοντες καὶ δεικνύοντες τὰ κυνάδαλα καὶ τὰ θηρία· οὐδὲ ἄρα τούτοις τοῖς θηρευτοῖς οὔτε ὁ γειμῶν φέρετ, οὔτε τὸ φλογίζον θέρος· πολλοὶ γάρ τῶν ἐπακτήρων καὶ τῶν κυνηγῶν ἀλεωροί καὶ καταψυγαί, λόγγυμα τε καὶ σύμφυτοι τόποι σκιεροί καὶ διεράδεις καὶ ἐξοχαί τῶν ὁρῶν καὶ απήλαια πίτρας αὐτορόφου καὶ αἴστοκατακεναστον τὸν δροφὸν ἐγρύθης καὶ οὐ τεχνητόν· πολλοὶ δὲ ποταμοὶ ἐπιπλόμενοι ἐν τοῖς ὄρεσι θεραπεύονται τὴν δίφαν αὐτῶν, καὶ λοιπρὰ χορηγοῦσιν αὐτοῖς πληγαῖν δὲ τῶν ὁρίθρων καὶ

¹⁾ διεφθῆρος Α; anteriora ego interserui.

²⁾ καὶ βάθον add. Αι fort. recte.

³⁾ sic i; β Α.

πόσαι μαλακαι ὥστε ἐλέσθαι· ὅποντον εὖδον καὶ ὑρῆ ἀπὸ καρπάτον, καὶ ὥρια δόρπα καὶ δειπνα νεμφητῆναι. (262, 1, 15; 2, 1.) *〈κυάδαλα add. i〉* κυάδαλα τὰ θηρία τῆς θαλάσσης παρὰ τὸ κυνείσθαι διὰ τῆς ἀλός· κυάδαλα δὲ τὰ γῆνα παρὰ τὸ κυνέσαιν ἐν τοῖς δαλοῖς· ἡ παρὰ τὸ ὑπὸ πηνῶν ὀδόντων ἀλίσκεσθαι, ἡ παρὰ τὸ κυνείσθαι ἐν δόλῳ. (262, 1, 16-17-18.) *〈ἄντρα τε πέρηρος add. i〉* ἄντρον λέγεται διὰ τὸ ἄνευ τορσίας γίνεσθαι. (262, 1, 19.) πέτρης παρὰ τὸ τείρεν τὸν πόδα, ἡ παρὰ τὸ ὑφόν πέτεσθαι· κατ' ἄρεσφιν· ἡ ἀπὸ τῶν ὄρῶν Ἰωνικῶς· ἡ ἡ κατὰ ἀντὶ τῆς ἐν, ἤγονον ἐν τοῖς ὄρεσιν· δειράδες· οἱ τραχεῖναι [fol. 259r] τόποι τῶν ὄρῶν οἱ ποιοῦντες ακέπτην. Ἐλῆς ἀγρονόμωι· τοῖς ἀγρίοις ζήσις νομῆι, ὃ ἔστι βασική, παρεργούσης θήκης· ρήγιδέν· ρεῖα καὶ ἐν διαλύσει ρεῖα Ἰωνικῶς, καὶ εἴς αιτοῦ ρήγα, ρήγδια καὶ ρήγδη· κυάδαστοντας· πόθεν γίνεται· παρὰ τὸ κενός τῷ δασεῖ. ¹⁾ (263, 1, 1.) *〈τανυπλέξτοιν〉* οἱ δὲ ἄλλοι· διὰ λίνων ἀγρεύονται· ἐμπεπτωκότες ἐν αὐτοῖς. ἀπὸ τοῦ τανάδον²⁾ τὸ μακρὸν τανυπλέκτοις· τοῖς εἰς μακρὸν πεπλεγμένοις.³⁾ γαινεῖται· ἀντὶ τοῦ καταβίλλει· ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν σκινόντων κυνῶν, ἡ μαλλον πολλακένει, χαροποιεῖ.⁴⁾ ἐπίτις οὐ μόνος καὶ βεβαίος εὑρραινεῖ τὴν φρένα αἰτῶν, ἀλλὰ λεπτή καὶ ἀσθενής. (263, 1, 15-18.) Ὁ καὶ γαληγδεν ἰδέσθαι· διπερ ὅδωρ καὶ ἐκ τῆς γῆς θεωρημένον φόβον ἐμποιεῖ καὶ μόνον ὑπὸ τῶν δημάτων θεάσασθαι· ἡ θαυμάσασθαι. νεφέλην· ἀπὸ τοῦ νέος στεργτικοῦ μορίου καὶ τοῦ φῶτος⁵⁾ νεφέλη. ἴσειδεα· τὴν μέλλουσαν ήτοι τὴν ἔχουσαν εἰδος δημοιον τοῖς φαρμακευομένοις.⁶⁾ (263, 2, 1.) πατταύνουστε· περιβλέποντας, ἀντὶ τοῦ πανταχοῦ τούς ὡπας τείνοντας· φυταλέων ἀνέμων· ὁρμητικῶν· ἡ ἐκ τοῦ φοίτος, ἡ μανία, ἤγονον τῶν δικηρη μανιδίους ἀνθρώπους πνεύντων· φοιταλέων ἀνέμων· τῶν πανταχοῦ φυτώντων⁷⁾ καὶ διεργομένων, οὐδὲ ὅμβρων, οὐδὲ ὅπωρινοῦ πυρὸς ἀλκήν καὶ βοήθειαν φέρονται· ὀπωριδὸν δὲ λέγει τὸν κόναστρον. (264, 1, 11-12.) [η] δυσδερέκαια δείματα· βλοσυρά λιαν, λέγει δὲ τὰ κίτσα· ἡ κίτσα δυσδερέκαια δείματα βλοσυρής λίμνης· εὐτ' ἐν μπορθυγίῃς· δύσταν τὸ δύστον βάθος περιώντιν οἱ ἀλιεῖς τῆς φοιβερᾶς θαλάσσης, οὐχ ἥγεμονεύει κίλων τοῖς ἐγκυμούσοις ἀνδράσιν, διπερ τοῖς κυνηγοῖς. (264, 1, 17.) γηπέδανός· χωρίως ὁ πατακείμενος, ἀπὸ τοῦ στεργτικοῦ μορίου καὶ τοῦ πέδου, ἡ τη, ἡ τοι ὁ μη ἐν τῷ πέδῳ δυνάμενος ἵστασθαι· κατα-

¹⁾ τοῦ δασεῖ Αι.

²⁾ τανόν Α, τάνον.

³⁾ Duo autem scholae (ad διαρρεν ετ ad αλιν) ins. i.

⁴⁾ χαροποιεῖ Α, recte i.

⁵⁾ φως Α, recte i.

⁶⁾ φυταλέων Αι.

χρηστικώς δὲ καὶ ἐπὶ ἔτεροις ἀσθενοῦσι περὶ τὸ λαρυβάνεται η̄ λέξις. (264, 2, 17, 18.) παλιγνύπτοσι¹⁾ ἀπὸ τοῦ γνάπιον, τὸ κάρπων παλιγνύπτον τὸ εἰς τούπιον ἐπικαμπές. (264, 2, 26.) λέσσων τε²⁾ ἐν εἰς τὴν ὄρμιαν καὶ τὸ ἄγκυστρον δέοντιν. (om. hoc sch. i) stb.

De noha ezek a scholionok toto genere különböznek a Bussemaker-féle corpustól, tartalmi tekintetben értéktelenek is, ránk nézve mégis van becsök. Először u. i. kétségtelen, hogy a Bussemaker-féle corpus alkotó elemét teszik; ezt legjobban akkor látjuk, ha az εὐτ' ἀπὸ φρυγίης-scholiont összehasonlítjuk a Bussemaker-féle gyűjtemény megfelelő helyével: emitt a φρυγει τοις κυνηγοῖς alig valamiképen igazolható toldást jelent. Másodszor a scholia etymologica-k egy elejtől végig homogén kommentár, melyből a paraphrasticus elemek világosabban fejthetők ki. Ez a kommentár tehát régibb, mint a Bussemaker-féle corpus.

Vajjon nem lehet-e még más támásztékot is nyerni a Bussemaker-féle corpusnak alkotó elemeire vonló szetszedéséhez? E ezéralra azt a gyűjteményt is kell szemügyre vennünk, mely C kéziratban maradt ránk.

E scholioncorpus esonka; takarosan írt marginalis scholionokból áll: a ritkított betükkel szedett scholionok miniummal vannak irva s túlnyomó részükben etymologikus jellegük, a fekete scholionok szintén egységes természettelük s exegetikus jellegük. Álljanak itt a 66^r-69^v leveleken olvasható lapszéli jegyzetek:

«Πλωτόν» ἀπὸ τοῦ πλέω, πλῶ ὁ παρακείμενος³⁾ ὑπέπλων, ὁ παθητικὸς πέπλωμαν ἐξ αὐτοῦ πλωτόν. Ἀμφιτρίτην μίαν τῶν Νηρηδῶν εἰναὶ φασιν⁴⁾ η̄ αὐτὴν τὴν θαλάσσαν. Ποσειδῶν ἐστι⁵⁾ τὸ ἀλικὸν καὶ θαλάσσιον ὅντωρ παρὰ τὸ τὴν πόσιν δεῖν ἀμφιτρίτη δὲ τὸ γλυκόν καὶ πότιμον ἀμφοτέρωθεν ἥγουν διχόθεν ἐπιγενόμενον γῆμιν ἔκ τε τῶν πηγῶν καὶ τῶν ὕδων διὸ καὶ τὴν τοιαύτην γλυκεράν τοῦ ὅντας φύσιν ἀμφιτρίτην ἐκάλεσαν. ἀμφοτέροτητα⁶⁾ τινα ἔχουσαν, ἐπει—ώς εἴπομεν — ἀμφοτέρωθεν ἥγουν διχόθεν γῆμιν ἐστι.⁷⁾ τοῦτο οὖν τὸ γλυκόν ὅντωρ, ὁ καὶ ἀμφιτρίτη λέγεται, ἔφευγε τὸν Ποσειδῶνα μὴ

¹⁾ Posteriorius in παλιγνύπτον corr. a manu eiusdem cod. A.

²⁾ ἔπος C.

³⁾ εἶναι φάσιν C.

⁴⁾ τοῖς C.

⁵⁾ ἀμφοτέροτητα Bussem. habet; ἀμφιτρίτη C; τοῦ C; pro ἔχουσαν C oīσσαν.

⁶⁾ τοῖς C.

θέλουν αὐγγενισθαι: αὐτῷ, γῆγον ἀσυνδίκαστον¹⁾ τὸν ἐναντιούμενον τῷ το ποιότητι²⁾ καὶ τῷ δικαιήματι. οἱ δέ γε δελφῖνες οἱ ποταμοὶ δηλαδὴ δελφῖνες, λεγόμενοι διὰ τὸ ἐν τῷ δελφῷ³⁾ ἥγουν τῷ κοιλότητι τῆς γῆς σύρεται, ἐκόμισαν αὐτῷ τὴν τοιαύτην ἀμφιτρίτην: διὰ γάρ τῶν ποταμῶν τῶν ἀειφόρων καὶ τῶν χειμάρρων εἰσβάλλει τὸ γλυκόν ὅντωρ βατιλικώτερον γάρ καὶ πότιμον τὸ γλυκόν ὅντωρ καὶ ὑπερέχον τοῦ πικροῦ. (282, 2, 11-12.) Ἄπατον κράτος τῆς γῆς ἀντὶ βασιλεῖ ὑπερέχοντι πάντων τῶν ἐν τῇ γῇ βασιλεύονταν. διερούς τε γάρους πῶς συνουσιαζούστας ἐν τῇ θαλάσσῃ καὶ πῶς γεννῶνται. πίγεα τέχνης εἰ πω καὶ τούτῳ τινὶ⁴⁾ τρόπῳ χρώμενοι οἱ ἄνθρωποι ἀλιεύονται τοὺς ἔχθνες.

(fol. 66^r) ἐκ τοῦ μῆδα μῆτες γε βασιλὴ καὶ ἐξ αὐτοῦ μῆτες. δαμασκόνιος ὁ ἐπὶ κακῇ τύχη γεννηθεῖς η̄ γάρ τύχη τῶν μέσων λέξεων ἐστὶ λαρυβάνεται γάρ καὶ ἐπὶ κακοῦ ἐνταῦθα δὲ δαμασκόνιος οἱ ἐπὶ κακῇ τύχη γεννηθέντες. (261, 2, 39-41) ^(X) λούνης ὁ ἄγριος χοίρος, ἵσως ὁ ἐν τῇ γλόρῃ εἰναῖσθμενος. (261, 2, 39.) Μετὰ τὸ προϊόντιον, ὅπερ ἀποτελεῖ πρὸς τὸν Ἀντωνίον, ἐπιγγελτικὸν ὃν τῶν ῥηθησομένων καὶ περιοχὴν ἄμα καὶ προσοχὴν τοῖς ἀκροσταῖς ἐμποιοῦν παρατίθησι σημαριτικῶς τὴν ἀλιεύτικὴν θήραν τῇ ἡπειρωτικῇ, καὶ δείκνυσι ταῦτη τὴν ἀλιεύτικὴν δηλουόντα πλεονα τὴν ταλαιπωρίαν ἢ γε καὶ ἡ πειρούν κυνηγετική, ὁ μὲν γάρ ἐν τῇ θαλάσσῃ ἀλιεύων πολλοῖς ἐντυγχάνει τοῖς δυτικέρεστι συνασπατεῖ γάρ τῷ ὅνται ἀστατοῦντι, τὰ δίκτυα ἐν ἀδημίᾳ καθίσται καὶ πολὺ τὸ ἀπισφαλές ἔχων ὁ δέ γε ἐπὶ τῆς ἡπειρου κυνηγετῶν ὄρε τὸν τὸ θηρίον προσίσται καὶ πεποιθὼς προσέρχεται ἐκ τοῦ σχεδὸν πλήξαι, εἰ δέ γε δειλικός, πόρρωθεν τούτο τοξεύει τούτοις καὶ προσέτι γε δὴ βέβηκεν ἐπ' ἀσφαλῆ τῆς γῆς, προσπάγοντας δὲ καὶ κύνας, δι' ὧν τότε θηρίον εἰναῖσθμενον εὑρίσκουσι καὶ βοηθείας ἐκ τούτων ἐπιτυγχάνουσιν, εἰ δέ δὲ τὸ θηρίον σφροδρές ἐπιτεθείη, προσταπαντάς δέ, καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ καιροῦ τούτοις οὐκ ἀηδηγή, θεοὶ γάρ χειμῶν οὐ φύγει τούτους, τό τε θέρος οὐκ κατακαιέται χειμῶνος γάρ χειμῶν οὐ φύγει τούτους, τὰ σπήλαια, θέρος δὲ σφροδρῶς καίσιοντος ἔξεστιν αὐτοῖς ἐπ' ἀκρωτηρίων καθημένοις ζωιστοῖν ἔστατης εὐκράτεψ πνέοντι τῷ ἀέρι. (fol. 67^r) καὶ μὴν καὶ ποταμοὶ φέουσι προσκείμενοι τούτοις εἰς τὸ πιεῖν καὶ λαθασαθαι. Εστι δὲ τούτοις καὶ

¹⁾ ἀσυνδίκαστον C.

²⁾ πιλάτη C.

³⁾ δελφῖνη C.

⁴⁾ τινὶ C.

⁵⁾ εἰς C.

μαλακὸν ὅπον ἐλέσθαι πεσοῦσιν ἐν βοτάναις παραπεφωνίκις τοῖς ῥειθροῖς τῶν ποταμῶν ἔστι δὲ ὑπνῶσαι αὐτοὺς ἡρέμα¹⁾ μετὰ τὸ μοχθῆσαι πολλά. εἰ δὲ γε καὶ τροφῆς δύσωτο, πάρεστιν ή δὲ παρέχουσα πολλὰ τῶν ἀκροδρόμων²⁾ αὐτοῖς.³⁾ καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, πλειστὸν ὑδονὴ τοῖς κατ' ἥπειρον θηρεύουσιν ἐπεσται,⁴⁾ ἥπερ ἴδρως. καὶ ταῦτα μὲν τοῖς πρὸς τὸ θήρια τὸν ἀγώνα στηραμένοις ὅσοι δὲ θήρων τῶν ὄρνέων περιεργάζονται, ἔχουσι καὶ οὗτοι ῥαδίως τὴν ἄγραν οἱ μὲν γάρ τῷ ἑῷ θηρεύουσιν, οἱ δὲ χειροῦνται τοὺς ὄρντες⁵⁾ ἐπὶ φωλεῶν ὑπνώτοντας, πᾶσι δ' — ὡς οὕτως εἰπεῖν — πρὸς ὄρμάτων καὶ φανερῶς κεῖται ἡ ἄγρα, τοῖς δ' ἀλιεῦσι πολὺ τὸ ἐναντίον⁶⁾ τούτων ὑδατὶ καὶ ἀντιπονοῖσι τῶν ἀνέμων μαχομένοις μετὰ τοῦ μηράτη ὄραν ὁ θηρεύουσας πρόσεστι γάρ αὐτοῖς μετὰ τοῦ πολλὰ πάσχειν καὶ τὸ θηρεύειμον,⁷⁾ ὑπέρ οὖς ἀγωνίζονται, ἀδηλον τοῖς ὄντειροπολοῦσιν ἐσικόσιν⁸⁾ ἀλπίδας καὶ ἀβεβαίους, οἷς τοὺς ὄντειροπολοῦντας θέλγουσιν.

Ἄειθλος· ἀττικῶς ὁ ἀγών· ἐκ τούτου ἀθλῶ καὶ ἀθλητής· ἀειθλος ποιητικόν· καὶ ἀειθλῶ,⁹⁾ τὸ¹⁰⁾ ἀθλό, ποιητικὸν καὶ αὐτό· οὐδὲ μὴν ἐκ τούτου καὶ ἀειθλητής· οὕτα γάρ τοῖς ποιηταῖς, οὕτε τοῖς ἐν λόγῳ κοινῷ γράφουσιν εἰχρηστον. (263, 1, 10-12.) [fol. 67v] ἀειλλα· ἡ αριστρὰ τοῦ ἀνέμου πνοή, τὸ λεγόμενον κοινῶς ἀνεμοστρέβιλον. καὶ γίνεται ἀπὸ τοῦ αἱ ἐπιτατικοῦ μαρίοις καὶ τοῦ εἶλέω, εἶλω, ὡς "Ομηρος (B 293)· ἥπερ¹¹⁾ ἀειλλαι εἰλέωσι.¹²⁾ θεράποντες δὲ οἱ γεῦσαι τῶν τοιούτων πνοῶν ὡς ἀγόμενοι, γίνεται ἀν αὐτοῖς ἀγοτεν. (263, 2, 1.) θυμός λέγεται ἡ ψυχή· τρία δέ φασιν¹³⁾ αὐτῷ τὰ μέρη, θυμικόν, ἐπιθυμητικόν καὶ λογιστικόν· καὶ τὸ μὲν λογιστικὸν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ καθιέδρυσθαι;¹⁴⁾ τὸ δὲ θυμικόν ἐν τῇ καρδίᾳ, τὸ δὲ ἐπιθυμητικόν ἐν τῷ θηρευτικῷ θηρεύειν τὴν γυνώσκειν, τῶν δὲ ἀνθρώπων πεπερασμένην γυναικαν ἐγόντων εἰκός καὶ δὲ καταλαμβάνονται πέρας ἔχουσιν ἀδύνατον γοὺν ὑμᾶς τοὺς ἀνθρώπους τὸ τὴν ἡμετέραν θύναμιν ὑπερβανον καταλαβεῖν. (264, 1, 10-12.)

ἐστιν¹⁵⁾) ἡ ἀρετὴ ἡ φρόνησις, κακία δὲ ἡ ἀφροσηγή· τοῦ δὲ θερικοῦ ἀρετῆς ἡ ἀνδρεία, κακία δὲ ἡ θειλία· τοῦ δὲ ἐπιθυμητικοῦ ἀρετῆς μὲν ἡ ἐγκράτεια, πακία δὲ ἡ ἀκρατία. (278, 1, 48-50.) Νέω τὸ κολομβῶ, ποιεὶ τροπὴ τοῦ εἰς εἰς¹⁶⁾ η παλι πλεονασμῷ τοῦ χ¹⁷⁾ νίχω. (264, 1, 52-53.) [fol. 68r] ποίει· ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ ποτῷ ἥδεσθαι· ἡ ἀπὸ τοῦ ποτὸς, τὸ κτῶμα· κτῆμα γάρ εἰπεῖν δρεμμάτων λέγεται. (265, 2, 31-32.)

[fol. 68v] Οἱ τοῦ Κρόνου παιδεῖς τέσσαρες· καὶ μυθικῶς μὲν ὁ Ζεὺς ἔνι ἐγκρατής οὐρανοῦ, ὁ δὲ Ποσειδῶν τῆς θαλάσσης, ὁ δὲ Ηλούτων καὶ ἡ Περσεφόνη τῶν ποταμῶν. μετὰ δὲ τοῦ Ποσειδῶνος ἐφορώπιτης θαλάσσης καὶ αἱ Νηρηΐδες καὶ ἡ Θέτης. Τὸ εἰπέμεν δωρικόν, οἱ γάρ Δωριεῖς εἰώνται τίθενται τὴν με σολλαβήν <ἐπὶ τῶν¹⁸⁾ ἀπαρεμφάτων ασοριστῶν. καὶ εἰ μὲν τόχοιεν ἔχειν δύο φωνήντα, ὑπεξαιροῦσι τὸ ἔν, οἵον εἰπεῖν εἰπέμεν, δύονται δύμεναι, θείνονται καὶ είναι ἔμμεναι κατὰ πλεονασμὸν τοῦ μ. εἰ δὲ ἔν φωνήν, φυλάττουσιν αὐτό, οἴον στήναι αὐτίμεναι, βήναι βήμεναι. τὸ δὲ εἰπεῖν ἐκ τοῦ ἔπου,¹⁹⁾ εἴπα, εἴπον, εἰπεῖν· τὸ δὲ εἰ ὕφειλεν εἴναι βραχὺ κατὰ τὸ <.....>²⁰⁾, ἔτι δὲ καὶ ἀπὸ μὲν βαρότητος ἄλλα²¹⁾ σεσημείωται, τὸ εἴπον καὶ γῆθον φύσει μακρὸς παραλγόμενα. (266, 1, 58-61.)

[fol. 69r] Ιστέον, ὅτι τὰ ἀπλὰ διὰ τοῦ σ φύλου γράφεται, τὸ πλατός καὶ τὸ βαθύς, τὰ δὲ σύνθετα διὰ τοῦ τῆς, ὡσπερ ἐνταῦθα ἀμετροβαθύτης θάλασσα· καὶ ἀπλατής²²⁾ ὁ μὴ πλάτος ἔχον, τὸ οὐδέτερον τὸ ἀπλατές. (267, 1, 22-25.) Μικρὴ ἡ θύναμις, ἀρκή τις οὖσα τὸ γάρ δρκεῖν κορίως τὸ βοηθεῖν σημαίνει· ἡ παρὰ τὴν σκηνήν, ὁ σημαίνει τὴν ἡλικίαν, τούτο δὲ παρὰ τὸ κυμά, τὸ κοπιώ, κυμὴ καὶ μετὰ τοῦ στεργητικοῦ ἡ ἀκμή, ἡ μὴ ταχέως κάρυνθος τῷ κόπῳ, ἀλλὰ φέρειν κόπους θύναμένη. (264, 1, 10-12.) Τῶν θεῶν ἔστι τὸ ἀπειρον γυνώσκειν, τῶν δὲ ἀνθρώπων πεπερασμένην γυναικαν ἐγόντων εἰκός καὶ δὲ καταλαμβάνονται πέρας ἔχουσιν ἀδύνατον γοὺν ὑμᾶς τούς ἀνθρώπους τὸ τὴν ἡμετέραν θύναμιν ὑπερβανον καταλαβεῖν. (267, 1, 55, 56, 2, 1, 2.)

ἔρεπτόμενοι, οἱ ἐσθίοντες κορίως δὲ ἐπὶ τῶν ἀλόγων ζῷων· παρὰ τὸ ἀπὸ τῆς ἔρας ἔγουν τῆς γῆς ἀπεισθεῖται.

¹⁾ ἐτείν **C.**

²⁾ εἰς] δὲ **C.**

³⁾ τοῦ χ¹ τῇ **C.**

⁴⁾ ἐπὶ τῶν deest in **C.**

⁵⁾ ἔψει **C.**

⁶⁾ Lacunam indicavi.

⁷⁾ ἀλλὰ **C.**

⁸⁾ ἀπλατές **C.**

⁹⁾ ἡρέμα **C.**

¹⁰⁾ ἀειθλῶ **C.**

¹¹⁾ ἥπερ **C.**

¹²⁾ εἰλέωσι **C.**

¹³⁾ δὲ μετί **C.**

¹⁴⁾ καθιέδρυσθαι **C.**

(fol. 69^v) αἰγαλὸς παρὰ τὸ εἴναι τὴν αἷνην ἔρωτον τὴν γῆν γειτονα τῆς ἀλός καὶ τῆς θαλάσσης. (272, 1, 35.) τέναγος ὁ πηλώδης τόπος, ἔχων ὕδωρ ἐπιπολίζον. (268, 1, 10)

Azonnal szembeötlő, hogy ez a kommentár már a Bussemaker-féle corpus-tételezi fel. Ezt mutatja, hogy Hesztionról beszél az I. ének 2. sorához, holott a Bussemaker-féle corpus a maga helyén az I. ének 385. sorához említi fel, hol helyén való a οἱ δὲ γε δελχῖτες kezdetű scholion is. A scholiasta tehát ebből szed a maga anyagát, megtoldva semmitmondó fejezetekkel, minő pld. a Μετά τὸ προπύτον kezdetű szakasz vagy a Οἱ τοῦ Κρόνου παιδεῖς kezdetű, melyekkel megadta kommentárának a maga iskolás színezetét és színvonalát.

A scholionoknak részekre szakadozását elégjé jól szemlélteti h kódex.*). Ebben u. i. 5 kéznek az írását különböztethetni meg. Nevezetesen az első kéz (m^1) akkora betüket ír, mint a szöveg; téntája a legfeketébb; a töle írt scholionok vannak leggyérebb számmal. Legtöbbször találkozunk egy másik kéz írásával; ez ugyanazzal a téntával írt, melylyel a glossák vannak írva; betüi ugyanakkora nagyságúak, mint a glossák betüi, s ezért ezt a kezét *manus glossatrix*-nak (mgl) nevezem. Egy következő kéztől, melyet *manus secunda*-nak nevezek, etymológikus jellegű scholionok valók, melyeknek Oppianus Alidotázájához semmi közük sincs, s azért azokat között tenni nincs szándékban; ezek írását hanyagabb ductus jellemzi. A leghalványabb téntával író kéz, a *manus tertia* (m^3) inkább tárgyi jellegű scholionokat írt akkora betükkel mint a szöveg. Ezek a scholionok jobbára meg vannak számozva. Egy ötödik kéz (m^4) a Α, I. éneke 551. sorához a 12. foliumon írt egy scholiont. Ennek az írása hasonlít ugyan m^3 írásához, de mégsem az. Megjegyzem, hogy a *manus secunda* már föltételezi a mgl-ot, mert ennek az I. én. 520. sorához írt scholionához hozzátoldja: ἀπὸ τοῦ Ἑλκῶ, τὸ σῶμα.

Minden esetre a Bussemaker-féle corpus javításához és kiégesztéséhez h kódexnek scholionai nem kis fontosságúak. Épp azért egy u. n. Parergonban közölni is szándékszünk öket.

*) E részekre szakadozás jelentőségét nem kell bővebben magyaráznom azok előtt, kik a hagyomány minden ága-bogában óhajtják ismerni. De v. ö. pld. a II. 583-hoz és a IV. 419-hez írt scholionok különböző eredetűségét is!

- Iroda-cím között, 20 f. — V. Barna F.: Néhány osztályelvűségi tárgy neve a magyarban. 60 f. — VI. Tótfy: itankavics Klein új-görög drámája. 60 f. — VII. Imre S.: A nevek úk és ük személyszágrairól. 40 f. — VIII. Ballagi M.: Emlékbeszéd Székely József t. tagról. 40 f. — IX. Vambery: A török-tátar nép primitív cultúrájában az ősi testek. 20 f. — X. Wolf Gy.: Bátori László és a Jordániszky codex bibliothori-táza. 20 f. (1877–1879.) — XIII. k. I. Dr. Abel J.: Corvin-codexek. I. K. 20 f. — II. Barna F.: A moritavánk pogány istenek s ünnepi szertartásai. I. K. — III. Dr. Genetz A.: Orosz-lapp utazásomiból. 40 f. — IV. Gr. Zichy A.: Tannumány a japán nyelvészről. 2 K. — V. Szász K.: Emlékbeszéd Pázmányi Horvát Endre 1839-ben elhunyt r. t. fölött. 20 f. — VI. Hunfalvy P.: Ukkonpohar. A régi magyar jogi szokásnak egyik töredéke. 40 f. — VII. Mayer A.: Az ugynevezett agy aspirátknak phonetikus értékéről az ő-indiben. I. K. 20 f. — VIII. Dr. Abel J.: Magyarországi humanisták és a dunai tudós társság. I. K. 50 f. — IX. Dr. Poszter K.: Ujperzsa nyelvészről. I. K. — X. Imre S.: Beregszászi Nagy Pál élete és munkái. 60 f. (1879–1880.) — IX. k. I. Budenz J.: Emlékbeszéd Schielner Antal t. tagról. 20 f. — II. Gr. Zichy A.: A Boro-Budai Jáva szigetén. 80 f. — III. Ballagi M.: Nyelvünk újabb fejlődése. 40 f. — IV. Vambery: A hunrok és avarok hozzájárulása. 60 f. — V. Hunfalvy P.: A Kun- vagy Petracca-codex és a Kunok 60 f. — VI. Szász K.: Emlékbeszéd Lovas Henrik György kili-ő tagról. 10 f. — VII. Barna F.: Ós vallásunk történetei. 80 f. — VIII. Dr. Rauscher K.: Schopenhauer esthetikája. 20 f. — IX. Barna F.: Ós vallásunk kisebb istenei lényei és aldozat szertartásai. 60 f. — X. Dr. Kont I.: Lessing mint philologus. 60 f. — XI. Bogisich M.: Magyar eghajlati népének a XVIII. századból. I. K. — XII. Simonyi: Az analogia hatásáról, főleg a szépképzéshen. 40 f. (1880–1881.) — X. k. I. Simonyi: A jelentéstán alapvonalai. 60 f. — II. Heinrich G.: Etzelmberg és a magyar húnmonda. 40 f. — III. Hunfalvy P.: A M. T. Akadémia és a szuoni irodalmi társság. 40 f. — IV. Joannovics: Eritsük meg egymást. 60 f. — V. Ballagi M.: Baranyai Dezső János és Kör-Viczay Péter közmondásai. 20 f. — VI. Dr. Pecsi V.: Eurípides tropusai összehasonítva Aeschylus és Sophokles tropusai. I. K. 20 f. — VII. Szász K.: Id. gróf Teleki László ismeretlen versei. 20 f. — VIII. Bogisich M.: Cantionale et Passionale Hungaricum. 60 f. — IX. Jakab E.: Az erdélyi burlapprodálom története 1848-ig. I. K. — X. Heinrich G.: Emlékbeszéd Klein Lipót Gyula kültág felett. 80 f. — XI. Bartalus: Újabb adalékok a magyar zene történelméhez. 80 f. — XII. Binczki J.: A magyar romantizmus. 20 f. — XIII. Bartalus I.: Újabb adalékok a magyar zene történelméhez. 80 f. (1882.) — XI. k. I. Hunfalvy P.: Ugor vagy török-tatár eredete a magyar nemzet? 40 f. — II. Tótfy: Ujjgörög irodalmi termékek. 80 f. — III. Tótfy: Középkori görög verses regények. 60 f. — IV. Dr. Poszter K.: Idegen szok a görögök és latinokban. I. K. — V. Vambery: A csivásokról. 60 f. — VI. Hunfalvy P.: A számlálás módjai és az ő hónapjai. 40 f. — VII. Majláth B.: Telegli Miklós mester magyar iatechiliasmusa 1562-ik évből. 20 f. — VIII. Dr. Kiss L.: Káldi György nyelve. I. K. — IX. Goldsieber: A muhammedán jogtudomány eredetei. 20 f. — X. Barna F.: Vambery Ármin «A magyarok eredete» című műve néhány több állításának bírálati. I. K. 20 f. — XI. Ballagi M.: A nyelvfejlődés történelmi folytonossága és a Nyelvor. 40 f. — XII. Vambery: A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészete. I. K. 60 f. (1883–1884.) — XIII. k. I. Dr. Kont I.: Seneca tragédiái. I. K. 20 f. — II. Dr. Nagy S.: Szombatos codexek. 60 f. — III. Szász B.: A reflexív és vallásérkölcsi elem a költsésekben a Longfellow. 60 f. — IV. Károly és Munkácsy: A belvisszonyragolás használata a magyarban. I. K. — V. Vambery: A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészete. II. K. — VI. Wolf Gy.: Kikről tanult a magyar irni, olvasni? I. K. — VII. Thury J.: A kasztamuni-i török nyelvjárás. I. K. — VIII. Tótfy: Nyelvészeti mozgalmak a mai görögöknel. 40 f. — IX. Kálmán L.: Boldogasszony, osztályunk istenasszonya. 40 f. — X. Brassai: A mondat ualitásusa. I. K. 20 f. — XI. Gr. Kunan G.: A kmok nyelvéről és nemzetiségeiről. 80 f. — XII. Abel J.: Isotta Nagarola. I. K. (1884–1885.) — XIII. k. I. Heinrich G.: Knidrum, a monda az eposz. 80 f. — II. Barna F.: A voltjai nép multja és jelene. 60 f. — III. Goldsieber L.: Palesztina ismeretének haladása az utolsó három évtizedben. 80 f. — IV. Abel J.: A homeroszi Demeter-hymnusról. I. K. — V. Barna F.: A voltjai pogány vallásáról. 40 f. — VI. Szurmai Tibor: A régi magyar nyelv szótára. 20 f. — VII. Budenz J.: Egy kis viszhang Vambery Ármin ur vállására. 40 f. — VIII. Szily K.: Ki volt Calepinus magyar tolmacsa. 20 f. — IX. Bogisich M.: Szegedi Lénárt eukleidekonyve. I. K. — X. Joannovics: Szörendi tanulmányok. I. rész. 60 f. — XI. Pecsi V.: A kisebb görög tragikusok tropusai. 20 f. — XII. Tótfy: Heraklins, Rankavics Leon hellén drámája. 60 f. (1885–1886.) — XIV. k. I. Abel J.: Az összefoglaló Terentius biozománya. 80 f. — II. Lippay János: Salomoni tanulmányai.